

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

53629
332.673
ΑΡΓ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ :

ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ

ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑ 1997

KATALOG
OKONOMIKO NANENIZHMO AOHNU

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

53629
332.673
ΑΡΓ

Πρόλογος.....	4
Εισαγωγή.....	4
1. Θεωρητικό Πλαίσιο.....	5
1) Επενδύσεις εκμετάλλευσης Φυσικών Πόρων	
2) Επενδύσεις υποκατάστασης εισαγωγών	
3) Επενδύσεις εξαγωγικού προσανατολισμού	
4) Επενδύσεις ορθολογικού τύπου	
5) Επενδύσεις στρατηγικού χαρακτήρα	
• Νομοθετικό Πλαίσιο	
2. Παρουσίαση του σημερινού επενδυτικού περιβάλλοντος στην ελλάδα και προσδοκίες των INWARD ΑΞΕ.....	12
Α) Γεωγραφικά εμπόδια	
Β) Πρώτες ύλες	
Γ) Το εργατικό κόστος	
Δ) Δυνατότητα δανεισμού	
Ε) Υποδομή	
ΣΤ) Ύπαρξη ικανών στελεχών	
Η) Ύπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού	
Θ) Γραφειοκρατία	
3. Ιεράρχιση των παραγόντων προσέλκυσης ΑΞΕ και προβλήματα επενδύσεων που αντιμετωπίζουν οι ξένες επιχειρήσεις.....	15
4. Ανάλυση ερωτηματολογίου.....	20
5. Προοπτικές ζένης επενδυτικής δραστηριότητας στην Ελλάδα.....	25
6. Πολιτική προσέλκυσης ΑΞΕ στην Ελλάδα.....	28
7. Αποτελέσματα –Συμπεράσματα.....	31
Βιβλιογραφία.....	33

Το νομοθεστικό πλαίσιο
μπορεί να μην είναι
παραρτήματα

ΕΕΔ 15 ουσιώδης

Πίνακας ΕΕΔ 20
↓
ΕΕΔ 20 & ΕΕΔ 15
κύρια αναφορές

συγκριτικής
επιθετικότητας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ελλάδα διατηρεί μια ιδιόμορφη σχέση με τους ξένους επενδυτές, σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες της κοινότητας. Η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι είναι ευπρόσδεκτοι και ότι προσπαθεί να διευκολύνει τις δραστηριότητές τους με κάθε τρόπο. Το κεφάλαιο επιδιώκει το κέρδος και η Ελλάδα σ' αυτό το τομέα παρουσιάζει προβλήματα. Η εσωτερική αγορά είναι μικρή και ενώ η χώρα είναι μέλος της ΕΕ, εδαφικά δεν γειτονεύει μ' αυτή, γεγονός που δυσχεραίνει τις εξαγωγές. Έτσι, δυσκολεύεται η δημιουργία μεγάλων εργοστασίων που θα αξιοποιούσαν τις «οικονομίες κλίμακος». Τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική οδική, σιδηροδρομική και τηλεπικοινωνιακή σύνδεση είναι ανεπαρκής. Η παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικου είναι χαμηλή και ως πρόσφατα, υπήρχε συναλλαγματικός έλεγχος στον επαναπατρισμό των κερδών. Όμως, το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν όλοι οι επενδυτές είναι η ποιότητα της δημόσιας δοικήσεως. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες λειτουργούν «αυτόνομα» και ανασταλτικά, χωρίς αυτό να εξυπηρέτει κάποιο ιδιαίτερο συμφέρον.

Παρ'όλα αυτά από τις 3.000 μεγαλύτερες ελληνικές βιομηχανικές επιχειρήσεις, 50 περίπου ανήκουν εξ' ολοκλήρου σε ξένους και άλλες 200 έχουν ξένους μετόχους, ενώ γύρω στις 70 παράγουν προιόντα με άδεια χρήσης ξένης τεχνολογίας.

Έχει υπολογιστεί ότι μετά το 1990 το 60% του εγχώριου τζίρου παράγεται από θηγατρικές ή παραρτήματα πολυεθνικών. Οι διευθυντές πολυεθνικών που έχουν ήδη εγκατασταθεί στην Ελλάδα, υποστηρίζουν ότι με προσεκτικό προγραμματισμό και εκπαίδευση μπορεί να γίνει καλή δουλειά στον επιχειρηματικό τομέα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ενώ το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης, αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε ρίξει όλο του το βάρος στην ανοικοδόμηση, η Ελλάδα υπέφερε από τα δεινά του εμφύλιου πολέμου. Η Αμερικανική βοήθεια που σε άλλες χώρες χρηματοδοτούσε την οικονομική ανασυγκρότηση, στην Ελλάδα αφιερωνόταν σε πολεμικές δραστηριότητες. Μόνο στις αρχές της δεκαετίας του '50 άρχισε να διοχετεύεται στην αποκατάσταση της αναπτηξιακής υποδομής. Πιο συγκεκριμένα, μόνο μετά την νομισματική μεταρρύθμιση και υποτίμηση του 1953 η βιομηχανική επένδυση γνώρισε πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθεί. Την ίδια χρονιά, η κυβέρνηση θέσπισε νόμους και έδωσε φορολογικά κίνητρα και ειδική νομική προστασία στις ξένες επενδύσεις. Η βιομηχανική παραγωγή προστατεύοταν από υψηλούς δασμολογιούς φραγμούς. Το εργατικό κόστος ήταν χαμηλό και καθώς η υποδομή άρχιζε να βελτιώνεται, μεγάλες πολυεθνικές άρχισαν να εγκαθίστανται στην Ελλάδα. Οι εγκαταστάσεις είχαν σχεδιαστεί ώστε να εξυπηρετήσουν την αναπτυσσόμενη ελληνική καταναλωτική αγορά, αλλά απέβλεπαν και στις εξαγωγές. Επίσημες στατιστικές έχουμε μετά το 1960 και δείχνουν ότι οι ξένες επενδύσεις επταπλασιάστηκαν κατά το πρώτο ήμιση της δεκαετίας του 1960 από \$ 2.639 χιλ. σε \$ 88.321 χιλ. Αντίθετα, άρχισαν να επιβραδύνονται το 1960 και παρέμειναν στάσιμες σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας.

Οι μεγάλες επενδύσεις της SIEMENS τόνωσαν το επενδυτικό κλίμα το 1970, αλλά ο ρυθμός αυξήσεως τους μειώθηκε και πάλι. Ετσι, ο συνολικός αριθμός των επενδύσεων περιορίστηκε σε \$ 361 εκατ.

Κατά την διάρκεια της σοσιαλιστικής διακυβέρνησης επήλθε κάμψη και οι επενδύσεις μειώθηκαν στο ήμιση από το 1980 ως το 1984 (από \$ 468.736 σε \$ 246.188 χιλ.). Από το 1988 άρχισε μια σταθερή ανοδική πορεία με τις ξένες επενδύσεις να ανέρχονται σε \$ 900 εκατ. μεταξύ 1981 - 1992.

Ο τριτογενής τομέας συγκεντρώνει το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών. Αναμφισβήτητα όμως ο δευτερογενής τομέας που συγκεντρώνει τις βιομηχανικές επενδύσεις είναι σαφώς ο τομέας που προτιμήθηκε από τους ξένους επενδυτές με την μεγαλύτερη ένταση την περίοδο 1981 - 1992.

Από πρόσφατες έρευνες, οι ξένες επενδύσεις επικεντρώνονται στα καταναλωτικά αγαθά, όπως τα τρόφιμα, οι ηλεκτρικές συσκευές και η συναρμολόγηση μηχανών από εισαγόμενα εξαρτήματα. Ταυτόχρονα και τα χημικά προσελκύουν κάποιο ενδιαφέρον. Τελευταία, η προσοχή έχει εστιαστεί στις υπηρεσίες, με έμφαση στον χρηματοοικονομικό τομέα και στον τουρισμό.

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο Dunning (1993a) προτείνει ότι η εξήγηση των προσδιοριστικών παραγώντων της δραστηριότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων (Π.Ε.), πρέπει να αναλυθεί στη βάση της συνύπαρξης ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων αποκλειστικών στην επιχείρηση (ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τύπου O – OWNER SPECIFIC), πλεονεκτήματα εκμετάλλευσης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων τύπου O της επιχείρησης μέσω της δημιουργίας θυγατρικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό και όχι μέσω licencing ή άλλων μορφών αγοραίων συναλλαγών (πλεονεκτήματων τύπου I – INTERNALISATION) και ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων εγκατάστασης αποκλειστικών στις χώρες υποδοχής (ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τύπου L – LOCATION SPECIFIC). Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να εξεταστεί το οργανωτικό πλαίσιο και η στρατηγική μέσω των οποίων τόσο οι επειχειρήσεις όσο και οι κυβερνήσεις των χωρών προσπαθούν να να οργανώσουν τους πόρους και τις ικανότητες τους. Οι κυβερνήσεις μέσω της δυνατότητας που έχουν να επηρεάζουν τις συνθήκες αγορών και την αποτελεσματικότητά τους είναι σε θέση να παρεμβαίνουν στα συγκριτικά πλεονεκτήματα εγκατάστασης (τύπου L) των χωρών τους και έτσι να επιδρού στη διάθεση των Π.Ε. να εγκατασταθούν σ' αυτές. Οι Π.Ε. προσδιορίζουν τον τύπο εγκατάστασης των παραγωγικών μονάδων τους με στόχο την μεγιστοποίηση των παγκοσμίων κερδών τους. Τα περιθώρια κέρδους σύμφωνα με τον Dunning, μιας παραγωγικής μονάδας i εγκατεστημένης στη χώρα j την χρονική περίοδο t μπορούν να εκφραστούν ως εξής:

$$\Pi_{ijt} = TR_{ijt} - TC_{ijt}$$

Οπου TR : τα συνολικά έσοδα

TC : το συνολικό κόστος

Έπομένως παράγοντες όπως το κόστος και τα έσοδα πρέπει να λαμβάνονται υπόψει. Οι παράγοντες κόστους διακρίνονται σε μεταβλητές του κόστους παραγωγής και μεταβλητές του κόστους μεταφοράς. Οι τελευταίες περιλαμβάνουν το κόστος μεταφοράς των πρώτων υλών των ενδιάμεσων και των τελικών προϊόντων. Μια μεταβλητή κόστους παραγωγής είναι και το κόστος εργασίας αλλά εξίσου ή και πιο σημαντικός συντελεστής κόστους είναι οι εξωτερικές οικονομίες κλίμακος.

Σε αντιδιαστολή οι παράγοντες εσόδων προσδιορίζονται από την απόσταση από την αγορά και τον έλεγχο στην αγορά που έχει ή είναι σε θέση να αναπτύξει η επιχείρηση.

Οι διαφρές μεταξύ των τόπων εγκατάστασης όσον αφορά τους παράγοντες κόστους και εσόδων, προσδιορίζονται από τις συνθήκες του βιομηχανικού κλάδου της χώρας υποδοχής και της χρονικής περιόδου αναφοράς.

Έπομένως, οι παράγοντες κόστους είναι κρίσιμοι παράγοντες αναφοράς του τόπου εγκατάστασης. Επίσης σε περίπτωση που ο ανταγωνισμός διεξάγεται μέσω της διαφοροποίησης προιόντος, (μονοπωλιακός ανταγωνισμός), τότε οι περισσότερο

σημαντικοί παράγοντες είναι αυτοί των εσόδων. Οι περισσότερες Π.Ε. δραστηριοποιούνται βάσει των πλεονεκτημάτων τύπου L που σχετίζονται με τις μεταβλητές κόστους και εσόδων.

Σ' αυτό το σημείο σκόπιμο θα ήταν να αναφερθούμε στη διεθνή βιβλιογραφεία και τον τρόπο κατηγοριοποίησης των ΑΞΕ. Πιο αναλυτικά, θα μελετήσουμε 5 βασικές κατηγορίες, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν από τους Pearce (1992), Pearce and Papanastasiou (1992), Dicken (1992), και Dunning (1993b) στις μελέτες σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ όσον αφορά τις χώρες υποδοχής.

1) Επενδύσεις εκμετάλλευσης φυσικών πόρων

Κίνητρα για αυτές είναι πέρα από την ύπαρξη φυσικών πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν σε ένα διεθνώς καθετοποιημένο σύστημα εξόρυξης, μεταποίησης και διάθεσης, η πολιτική της κυβέρνησης της χώρας υποδοχής απέναντι στο ξένο κεφάλαιο και οι προοπτικές των εξαγωγικών αγορών.

2) Επενδύσεις υποκατάστασης εισαγωγών

Στόχο τους έχουν την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών στη χώρα υποδοχής μέσω επιτόπιας παραγωγής αντί εξαγωγών. Τα κίνητρα για ΑΞΕ αυτού του τύπου είναι ποικίλα και ενδεικτικά περιλαμβάνουν το μέγεθος και τον χαρακτήρα της αγοράς, το σχετικό κόστος παραγωγής, φραγμούς εμπορίου, την αποφυγή μέρους ή όλης της συγκεκριμένης αγοράς προκαταλαμβάνοντας δυνητικούς ανταγωνιστές.

3) Επενδύσεις εξαγωγικού προσανατολισμού

Στόχο τους έχουν την παραγωγή προιώντων τυποποιημένης ή ημιεδικευμένης εργασίας, η οποία διατίθεται σε αφθονία και με σχετικά χαμηλό κόστος στη χώρα εγκατάστασης. Τα προιόντα αυτού του τύπου εξάγονται στη διεθνή αγορά με βάση το πλεονέκτημα του χαμηλού κόστους παραγωγής.

4) Επενδύσεις ορθολογικού τύπου

Στόχο τους έχουν την εξασφάλιση οικονομιών κλίμακος ή /και πεδίου μέσω διαπεριφερειακής οριζόντιας ή κάθετης ολοκλήρωσης. Στο πλαίσιο μιας κάθετα ολοκληρωμένης Π.Ε., οι θυγατρικές αναλαμβάνουν ένα συγκεκριμένο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας, ανάλογα με τα πλεονεκτήματα της χώρας εγκατάστασής τους, προωθώντας τα ενδιάμεσα προιόντα τους μέσω ενδοεπιχειρησιακού εμπορίου σε μια άλλη θυγατρική η οποία αναλαμβάνει το επόμενο στάδιο παραγωγής ή συναρμολογεί το τελικό προιόν ή το διατίθεται στην παγκόσμια αγορά. Οι θυγατρικές που είναι μέλη μιας οριζόντια ολοκληρωμένης Π.Ε. εξειδικεύονται στην παραγωγή συγκεκριμένων ποικιλιών ή τύπων προιόντος, τα οποία τα διαθέτουν τόσο στην αγορά που παράγουν όσο και διεθνώς και εισάγουν άλλες ποικιλίες ή τύπους προιόντος που παράγονται σε άλλα σημεία του δυκτίου της μητρικής επιχείρησης.

5) Επενδύσεις στρατηγικού χαρακτήρα

Στόχο τους έχουν την ενδυνάμωση της παγκόσμιας ανταγωνιστικής θέσης της μητρικής επιχείρησης μέσω της απορρόφησης άλλων πόρων , πχ. Της τεχνολογίας . Οι θυγατρικές αξιοποιούν το εξειδικευμένο προσωπικό την υποδομή που διαθέτουν διάφορες κυρίως ανεπτυγμένες χώρες σε τομείς όπως το marketing η μηχανολογία , το R&D , με σκοπό την ανάπτυξη νέων προϊόντων μεθόδων οργάνωσης , τεχνολογίας κλπ. που συμληρώνουν ή / και αναβαθμίζουν τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τύπου Ο της μητρικής.

Είναι λοιπόν φανερό ότι όσο πιο μεγάλη είναι σε μια χώρα η προσφορά παραγωγικών ή άλλων πόρων συμληρωματικών των πλεονεκτημάτων που διαθέτουν οι Π.Ε. τόσο μεγαλύτερη θα είναι η ροή των ΑΞΕ προς αυτή τη χώρα. Επίσης ο τύπος των ΑΞΕ που διαθέτει μια χώρα εξαρτάται από τον τύπο των πλεονεκτημάτων τύπου L που διαθέτει. Τα πλεονεκτήματα τύπου L της χώρας ταυτίζονται κατά κύριο λόγο με την κατοχή φυσικών πόρων. Γενικά η εισροή των ΑΞΕ έχει σαν στόχο την εκμετάλλευση φθηνού εργατικού δυναμικού σε τομείς έντασης κεφαλαίου αλλά τυποποιημένης τεχνολογίας . Η κυβερνητική πολιτική είναι σημαντική για την υποστήριξη της συσσώρρευση πόρων , την ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας και την προσέλκυση ΑΞΕ δημιουργώντας την απαραίτητη υποδομή , όπως μεταφορές και επικοινωνίες και την διαχείρηση ανθρώπινου δυναμικού μέσω της διατήρησης φθηνής ανειδήκευτης και ημειδικευμένης εργατικής δύναμης. Το πιο σημαντικό όμως είναι το ότι η κυβέρνηση μπορεί να διαχειρίζεται το νομοθετικό πλαίσιο που όπως διεθνώς αναγνωρίζεται είναι ένα από τα σημαντικότερα κίνητρα για ΑΞΕ. Για το λόγο αυτό θεωρήθηκε απαραίτητη η αναφορά σ' αυτό μέσα από ένα ξεχωριστό παράρτημα προκειμένου να αναλυθεί σε βάθος το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί η Ελλάδα.

• Νομοθετικό Πλαίσιο

Κατά κύριο λόγο οι ζένες επενδύσεις ελέγχονται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας , ενώ υπάρχουν ειδικοί νόμοι που παρέχουν κίνητρα για προσέλκυση ΑΞΕ.

Η βασική ρύθμιση είναι το Νομοθετικό Διάταγμα 2687/53 . Για να εγκριθεί μια επένδυση πρέπει να θεωρηθεί παραγωγική. Δηλαδή , πρέπει να συμβάλλει στη εθνική παραγωγή, να αυξάνει τις εξαγωγές ή να μειώνει τις εισαγωγές και να συνησφέρει με οποιονδήποτε τρόπο στην ανάπτυξη της οικονομίας. Αν αυτή εγκριθεί , τότε ο επενδυτής αποκτά τα προνόμια γενναίων φορολογικών απαλλαγών και άλλα πλεονεκτήματα. Αυτή η νομοθεσία που έχει συνταγματική κατοχύρωση , εγγυάται ότι οι αρχικοί όροι για την έγκριση μιας επένδυσης δεν μπορούν να αλλάξουν χωρίς τη συγκατάθεση του επενδυτή. Προβλέπει επίσης την προστασία από την απαλλοτρίωση , εκτός από περιόδους πολέμου, οπότε το κράτος θα οφείλει να καταβάλλει ως αποζημίωση την πλήρη αγοραία αξία. Το φορολογικό ποσοστό που ίσχυε την ημερομηνία που ιδρύθηκε η εταιρία δεν μπορεί να αυξηθεί για τα επόμενα δέκα χρόνια και παρέχεται απαλλαγή από τους δασμούς και τους άλλους φόρους στην εισαγωγή μηχανημάτων.

Επιπλέον ,οι εταιρίες διακαιούνται επιδοτήσεων επιτοκίου και αυξημένων ρυθμών αποσβέσεις , ενώ παράλληλα έχουν το δικαίωμα να προσλάβουν ζένους σε διοικητικές θέσεις.

Η δυσκολία με τη νομοθεσία βρήσκεται στο γεγονός ότι η ετήσια εξαγωγή ξένου συναλλάγματος στο πλαίσιο του επαναπατρισμού των κερδών έχει περιοριστεί στο 12% και στο 10% του αρχικού κεφαλαίου. Τα κέρδη των κεφαλαίων που ξεπερνούν αυτό το ποσό και δεν επανεπενδύονται, πρέπει να κατατεθούν σε δεσμευμένο λογαριασμό. Οι αρχές υποστηρίζουν ότι αυτό είναι λογικό αντάλλαγμα για όλες τις εγγυήσεις που παρέχονται. Όμως οι ξένοι επενδυτές διαφωνούν. Το γεγονός αυτό έκανε τη μητρική επιχείρηση να προτιμά επενδύσεις για επέκταση σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι, εξαγωγές που θα μπορούσαν να γίνονται από την Ελλάδα, γίνονται από άλλον. Από το 1986, η κυβέρνηση άρχισε σταδικά να καταργεί αυτή την υποχρέωση, ξεκινώντας από επενδύσεις εταιριών που έδρευναν στην κοινότητα.

Το 1992, η Τράπεζα της Ελλάδος εξέδωσε μια απόφαση με την οποία επιτρέπει να εξάγεται το υπόλοιπο δεσμεύσεων των λογαριασμών μέσα στα επόμενα τρία χρόνια. Η εταιρία όμως πρέπει να αποδείξει ότι τα ποσά αυτά ήταν αναγκαστικά ανενεργά και δεν είχαν επανεπενθεί.

Με τον νόμο 2687/53 μέχρι το 1960, είχαν πραγματοποιηθεί επενδύσεις συνολικής αξίας \$ 464.251 χλ..

Ένας δεύτερος νόμος εκδόθηκε το 1961, πρόκειται για τον 4171/61 που συμπλήρωσε και εν μέρει τροποποίησε τον παλιότερο. Βασικά περιείχε ουσιαστικές φορολογικές μειώσεις και απαλλαγές σε εταιρίες που πραγματοποιούν επενδύσεις άνω των 150 εκατομμυρίων δραχμών, άσχετα από την πηγή του κεφαλαίου. Αν οι επεδύσεις ξεπερνούν τα 500 εκατομμύρια δραχμές, μπορεί να γίνει μια συμφωνία με το κράτος, η οποία θα περιέχει ειδικές υποχρεώσεις και δικαιώματα για τα δύο μέρη.

Από άποψη αυξησής τους οι εξαγωγές βιομηχανικών και βιοτεχνικών προιόντων από \$ 11,4 εκατ. που ήταν το 1962 έφτασαν τα \$ 49,5 εκατ. το 1966, τα \$ 333,9 εκατ. το 1972, τα \$ 1.772,4 εκατ. το 1978 και τα \$ 2.498 εκατ. το 1980.

Η αύξηση αυτή πάντως έχει να κάνει με την αρχική απόφαση των Π.Ε. να επενδύσουν στην Ελλάδα και επομένως η εξαγωγική επίδοση της θυγατρικής που σχετίζεται με τον προορισμό της παραγωγής είναι κατά κάποιο τρόπο προκαθορισμένη. Εξάλλου, η ελαστικότητα των ελληνικών εξαγωγών βιομηχανικών – βιοτεχνικών προιόντων ως προς τις ξένες επενδύσεις, είχε υπολογιστεί για το διάστημα 1968 – 1981 σε 0,219. Αυτό σημαίνει ότι η αύξηση των συνολικών ξένων επενδύσεων αυξάνεται πολύ γρηγορότερα από τις εξαγωγές βιομηχανικών προιόντων. Ετσι οι συνολικές επιχειρηματικές επενδύσεις μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80, έφθασαν το ύψος των \$ 3.964,167 χλ. (Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδος).

Η πιο πρόσφατη νομοθεσία για την παροχή επενδυτικών κινήτρων είναι ο νόμος 1892/90. Προβλέπει επιχορηγήσεις ή φορολογικές απαλλαγές για εταιρίες που θέλουν να εγκατασταθούν σε περιοχές εκτός Αθηνών, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης. Οι επιδοτήσεις κυμαίνονται μεταξύ 15 – 45 % και οι φορολογικές απαλλαγές μεταξύ 60 – 100 % της συνολικής αξίας της επενδύσεως. Υπάρχουν επιχορηγήσεις και επενδύσεις εταιριών που παράγουν προιόντα εξαιρετικά προηγμένης τεχνολογίας. Η κυβερνητική πολιτική δίνει έμφαση στις φορολογικές απαλλαγές, επειδή κάτι τέτοιο σημαίνει ότι ο επενδυτής έχει ήδη εξασφαλίσει χρηματοδοτικούς πόρους. Ο άλλος λόγος είναι ότι τα τελευταία χρόνια

δεν περισσεύουν ποσά από τον προϋπολογισμό επενδύσεων για την παροχή επιχορηγήσεων.

Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί μπορούμε να παρακολουθήσουμε την πορεία των εισροών ξένων επιχειρηματικών κεφαλαίων στην ελληνική οικονομία κατά την περίοδο 1967 – 1995.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Εισροές Ξένων Επιχειρηματικών Κεφαλαίων στην Ελληνική Οικονομία

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1967	62,9	1982	304,3
1968	65,6	1983	313,4
1969	96,8	1984	246,2
1970	164,6	1985	289,7
1971	117,2	1986	300,6
1972	124,5	1987	391,6
1973	161,4	1988	599,2
1974	211,5	1989	639,5
1975	201,9	1990	933,0
1976	255,9	1991	1349,7
1977	288,8	1992	2038,7
1978	328,9	1993	1981,3
1979	364,2	1994	2756,5
1980	502,4	1995	4381,0
1981	409,8		

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδος

Σ' αυτό το σημείο επίσης θα ήταν σκόπιμο να μελετήσουμε και την Σχετική Σημασία του Αποθέματος Ξένων Επενδύσεων ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Ανατρέχοντας στον Πίνακα 2 , παρατηρούμε ότι από την άποψη του συνολικού αποθέματος ξένων επενδύσεων , η Ελληνική οικονομία κατατάσσεται σε μια από τις πρώτες θέσεις μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ , με περίπου διπλάσιο ποσοστό βαρύτητας των άμεσων ξένων επενδύσεων σε σχέση με τον μέσο όρο για την ΕΕ.

Αναφορικά με τη μορφολογία των ξένων επενδύσεων θα πρέπει να αναφερθεί ότι στη πρώτη φάση ουσιαστικής έξαρσης της εισροής ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα 1963 – 1973, οι ξένες επενδύσεις κατευθύνθηκαν σε ποσοστά που κυμάνθηκαν μεταξύ 71% και 88% (με μόνη εξαίρεση το έτος 1959 : 55,2%) σε βιομηχανικές δραστηριότητες. Η ελκυστικότητα της Ελληνικής βιομηχανίας για τους ξένους επενδυτές , διαμορφωμένη από παράγοντες που θα αναλύσουμε πιο κάτω, ήταν τόσο χαρακτηριστική ,ώστε έφθασε να διαφοροποιεί την Ελλάδα γενικότερα ως χώρα προορισμού ξένων επενδύσεων από

άλλες μεσογειακές αναπτυσσόμενες χώρες, όπου το μερίδιο των ξένων επενδύσεων ήταν πολύ χαμηλότερο.

Στοιχεία για την κατεύθυνση των ΑΞΕ στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα της Ελληνικής οικονομίας, παίρνουμε από τον Πίνακα 3 για την περίοδο 1981 – 1992.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

**Σχετική Σημασία Του Συνολικού Αποθέματος Ξένων Επενδύσεων
(ποσοστό του ΑΕΠ)**

ΧΩΡΑ	1980	1985	1990	1994
Αυστρία	5,8	9,4	6,8	6,6
Βέλγιο – Λουξεμβ.	6,0	10,6	18,2	31,7
Δανία	6,3	6,2	7,1	12,6
Φιλανδία	1,1	2,5	3,8	5,9
Γαλλία	3,4	6,4	7,2	27,7
Γερμανία	4,5	6,0	7,4	6,8
Ιρλανδία	19,5	24,5	11,1	10,3
Ιταλία	2,0	4,5	5,3	5,9
Ολλανδία	11,3	19,5	26,0	27,7
Πορτογαλία	4,4	6,5	8,5	6,6
Ισπανία	2,4	5,4	13,55,4	25,0
Σουηδία	2,9	5,0	5,4	9,7
Ηνωμένο Βασίλειο	11,7	14,0	22,3	20,9
Ελλάδα	11,3	24,9	21,1	23,5
Μέσος Ορος ΕΕ.	5,5	8,2	10,8	12,9

Πηγή : UNCTAD (1996)

Όμως μέσα στην ΕΕ, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί από τα υψηλά Δημόσια χρέη και η πικρή πείρα από την άμεση υποστήριξη βιομηχανικών επιχειρήσεων την δεκαετία του '80 (η οποία μακροχρόνια έβλαψε σε κάποιο βαθμό την πρόοδο), οδήγησε τις Κυβερνήσεις σε μια αρνητική στάση ως προς την άμεση υποστήριξη παραπαιουσών βιομηχανιών.

Ετσι η πολιτική οικονομικής ανάπτυξης της ΕΕ στοχεύει σήμερα στην αύξηση παραγωγής προιόντων υψηλής εισαδηματικής ελαστικότητας και τα οποία δεν εμπίπτουν

στην παραδοσιακή κατάταξη (classification) της Βιομηχανίας, όπως πχ. Επικοινωνίες και βιοτεχνολογία. Η δομική αλλαγή επιδιώκεται κυρίως μέσα από την βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, αναβάθμιση της -κυρίως- κρατικής υποδομής και επαύξησης των ικανοτήτων του εργατικού δυναμικού και όχι εξειδικευμένη υποστήριξη στο επίπεδο της επιχειρήσεως.

Σήμερα το σχετικό μέγεθος των εισροών ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα (πχ. Ως ποσοστό του ΑΕΠ), υπολογίζεται για το 1990 σε 1,5% του ΑΕΠ (OECD). Υπολείπεται κατά πολύ των μεγεθών που παρατηρούνται σε άλλες χώρες του Νότου της ΕΕ (για το 1990 στην Πορτογαλία και Ισπανία τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 3,6% και 2,8%).

Από την πλευρά της η ΕΕ προωθεί τις επενδύσεις μέσα από μια σειρά μέτρων. Δεδομένου ότι η οικονομική πολιτική ασκείται κατά κύριο λόγο από τα κράτη - μέλη και τα δημόσια οικονομικά τους υπερβαίνουν κατά πολύ τον κοινό κοινοτικό προυπολογισμό, η συμπεριφορά τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία όσον αφορά τις επενδύσεις. Για το λόγο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διτύπωσε σειρά συστάσεων:

«Οι χώρες της Κοινότητας θα πρέπει με τις δημόσιες δαπάνες να πρωθεύσουν κατά κύριο λόγο τις επενδύσεις υποδομής και εγκαταστάσεων, όπως για παράδειγμα, τους κυκλοφοριακούς άξονες, τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα ή τις ενεργειακές εγκαταστάσεις».

Στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ETE) διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Η εν λόγῳ τράπεζα αποτελεί ουσιαστικά την εθνική τράπεζα της κοινότητας, δεδομένου ότι το αρχικό της κεφάλαιο καταβλήθηκε από τις κυβερνήσεις των κρατών - μελών. Η ETE λαμβάνει στις αγορές κεφαλαίων πιστώσεις με ευνοϊκούς όρους και τις διαθέτει για πολυάριθμα επενδυτικά προγράμματα. Το ανώτατο όριο για τη συμμετοχή της τράπεζας σε χρηματοδοτήσεις ήταν 50% και αυξήθηκε πρόσφατα σε 75%. Παράλληλα, λειπουργεί και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων. Οι αρχηγοί των κρατών - μελών και κυβερνήσεων ως περαιτέρω μέτρο την ίδρυση αυτού του ταμείου με κεφάλαιο 2 δις. ECU. Στο εν λόγω ταμείο συμμετέχουν εκτός των άλλων τραπεζών και η ETE καθώς και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Μέλημά του είναι η χορήγηση εγγυήσεων ύψους 5 ως 10 δις ECU. Οι εγγυήσεις βοηθούν τις επιχειρήσεις όσον αφορά την ανάπτυξη δανείων για τη χρηματοδότηση σημαντικών επενδυτικών σχεδίων. Με τη λήψη όλων αύτων των μέτρων, η Επιτροπή επιδιώκει κατά τα προσεχή έτη να πρωθεύσει δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις συνολικού ύψους 30 δις ECU.

Παρ' όλα αυτά υπάρχει τάση να «επιτρέπεται» άμεση υποστήριξη για R&D, μικρές επιχειρήσεις και διαπεριφερειακή ανάπτυξη ή να γίνεται ανεκτή η επιδιώξη των ανωτέρω στόχων μέσω ευνοϊκών φορολογικών ρυθμίσεων. Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι πολλά κράτη εξακολουθούν να υποστηρίζουν παραδοσιακά ορισμένους τομείς της Βιομηχανίας τους, όπως : Υφαντουργία και ένδυση, ξύλο και έπιπλα, ναυπήγηση, χαλυβουργία, αυτοκίνητα και τχνολογίες πληροφόρησης. Υπάρχει διεθνής πίεση να μειωθεί αυτή η υποστήριξη ή τουλάχιστον να γίνει διαφανής (transparent).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

**Διατομεακή Κατανομή Των ΑΞΕ Στην Ελλάδα Την Περίοδο 1981 – 1992
(σε χιλ. \$).**

ΕΤΗ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1981	836 (32,1 %)	1304 (50,1 %)	458 (17,6 %)	2598
1982	-	12318 (100 %)	-	12318
1983	-	83029 (79,3 %)	21786 (20,7 %)	104815
1984	18434 (37,1 %)	29465 (59,3 %)	1578 (3,1 %)	49657
1985	-	34647 (93,4 %)	2231 (6,5 %)	36878
1986	1110 (1,1 %)	58544 (59,8 %)	38228 (39,1 %)	97882
1987	645 (0,3 %)	122683 (68,5 %)	55705 (31,1 %)	179034
1988	3500 (2,2 %)	67017 (43 %)	85400 (54,8 %)	155917
1989	10800 (3,7 %)	152800 (53 %)	124700 (43,3 %)	288300
1990	27000 (7,7 %)	106800 (30,5 %)	215600 (61,7 %)	349400
1991	2500 (0,8 %)	141900 (50,1 %)	138500 (48,9 %)	282900
1992	600 (0,1 %)	401500 (48 %)	433800 (51,9 %)	835900

Οι αριθμοί μέσα στις παρενθέσεις αποτελούν ποσοστά επι του ετήσιου συνόλου

Πηγή : ΥΠ.ΕΘ.Ο.

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ INWARD ΑΞΕ

Υποστηρίζεται ότι οι βασικοί λόγοι για τους οποίους μια ξένη εταιρία ξεκτνά να επενδύσει σε μια άλλη χώρα, είναι η πρόσβαση στις τοπικές αγορές, το εξαγωγικό δυναμικό, η ευκολία εξασφαλήσεως πρώτων υλών και το φθηνό εργατικό κόστος. Επειδή η Ελληνική αγορά είναι τόσο μικρή και οι εξαγωγές δύσκολες, οι ξένοι

επενδυτές αντιμετωπίζουν πρόβλημα στο να επιτύχουν οικονομίες κλίμακος και αποφεύγουν συνεπώς την κατασκευή εργοστασίων παγκοσμίου κλίμακος.
Στη συνέχεια θα εξετάσουμε εκτενέστερα ορισμένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ελληνικής επικράτειας.

Α) Γεωγραφικά εμπόδια

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε., αποτελεί θετικό παράγοντα σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ξένων επενδυτών επειδή τους δίνει πρόσβαση σε ολόκληρη την κοινοτική αγορά των 320 εκατ. καταναλωτών. Όμως λόγω του ότι η Ελλάδα είναι αποκομιδένη από την υπόλοιπη κοινότητα, οι επενδυτές δεν μπορούν να εκμεταλλευτούν εύκολα αυτό το γεγονός και να επεκτείνουν τις εξαγωγικές πωλήσεις τους. Η Ελλάδα, είναι απομακρυσμένη από το κέντρο της Ε.Ε. και χρειάζεται να διασχίσει κανείς τη πρώην Γιουγκοσλαβία ή τη Βουλγαρία για να έχει πρόσβαση σε αυτή. Η θαλάσσια οδός είναι χρονοβόρα και φθάνοντας σε κάποιο από τα λιμάνια του Βορρά πάλι θα πρέπει να μεταφερθούν τα φορτία με φορτηγά ή με τον σιδηρόδρομο. Αυτό θεωρείται σημαντικό μειονέκτημα σε σύκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες του Νότου, όπως η Πορτογαλία και η Ισπανία.

Β) Πρώτες ύλες

Για πολλούς ξένους επενδυτές, η προσφορά πρώτων υλών δεν αποτελούσε κύριο παράγοντα. Μάλιστα μια έρευνα που δημοσιεύτηκε το 1986 από το Κεντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), έδειξε ότι οι ξένες επιχειρήσεις αντλούσαν μόνο το 20% των προμηθειών τους από εγχώριες πηγές.

Γ) Το εργατικό κόστος

Τα φθηνά εργατικά αποτελούσαν κύριο παράγοντα στις επενδύσεις της δεκαετίας του 1960. Άλλα μετά τη δικτατορία έγινε μια έκρηξη μισθών και ημερομισθίων και αυτό ακολουθήθηκε από πολιτική ανακατανομής του εισοδήματος. Η αύξηση των αποδοχών στην Ελλάδα έγινε χωρίς να υπάρχει εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού, ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα.

Οι κακές εργασιακές σχέσεις έχουν επηρεάσει τις εξαγωγές. Πολλοί αγοραστές ενδιαφέρονται λιγότερο για το οριακό κόστος ενος προιόντος και περισσότερο για το αν θα φθάσει εγκαίρως, σε καλή κατάσταση και έτοιμο να ενταχθεί στο επόμενο στάδιο της παραγωγής ή να μεταπωληθεί γρήγορα για να ελαχιστοποιούνται τα αποθέματα. Στην Ελλάδα, οι απεργίες επανειλημμένως ανάγκασαν τους εξαγωγείς να ειναι εκπρόθεσμοι στην παράδοση του προιόντος.

Δ) Δυνατότητα δανεισμού

Οι περισσότερες Π.Ε. αυτοχρηματοδοτούν τις επενδύσεις και δεν χρειάζεται να καταφύγουν σε τοπικές τράπεζες για δανεισμό. Χρειάζονται όμως κεφάλαια κινήσεως. Έτσι, διατυπώνονται διαρκώς παράπονα για την ανεπάρκεια και το κόστος του βραχυπρόθεσμου δανεισμού στην Ελλάδα. Υποστηρίζεται ότι το σφηχτό χρήμα είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα σήμερα. Λόγω των ελλειμάτων του δημοσίου τομέα, η ρευστότητα είναι χαμηλή. Οι τράπεζες έχουν λιγότερο χρήμα και οι πελάτες «στριψώχνονται» για κεφάλαια εργασίας.

Ε) Υποδομή

Άλλο σημείο αναφοράς των ξένων επενδυτών είναι η κακή κατάσταση της υποδομής. Η κατάσταση στην σιδηροδρομική σύνδεση με την Ευρώπη δεν έχει σχεδόν καθόλου αλλάξει από το 1920. Η Αθήνα είναι η μόνη πρωτεύουσα της Ευρώπης χωρίς αυτοκινητόδρομο ταχείας κυκλοφορίας που να την συνδέει με την υπόλοιπη Ευρώπη. Επιπλέον, η ανυπαρξία τηλεπικοινωνιών, οδήγησε τους Λιβανέζους επενδυτές να μετεναστεύσουν στην Κύπρο, μετά τον εμφύλιο των δεκαετιών 1970 και 1980, διότι εκεί λειτουργούσαν ήδη οι τηλεπικοινωνίες. Όλες οι άλλες χώρες της κοινότητας έχουν κάνει τεράστιες επενδύσεις σε υποδομή, σε αντίθεση με την Ελλάδα που μόλις αρχίζει να κάνει κάποια σημαντικά βήματα για τη βελτίωση και τον εξυγχρονισμό της υποδομής της.

ΣΤ) Υπαρξη ικανών στελεχών

Μια κοινή διαπίστωση των νέων επενδυτών είναι ότι δεν υπάρχουν αρκετοί διαθέσιμοι Έλληνες managers ειδικά στο μέσο επίπεδο δοικήσης. Σε αντίθεση όσων έχουν εργαστεί εδώ αρκετό καιρό που διαφωνούν. Οι τελευταίοι, υποστηρίζουν ότι μπορεί μεν να λείπουν οι ειδικότητες, όμως υπάρχει καλό ακατέργαστο υλικό. Πιστεύουν ότι ο Έλληνας, ως ανώτερο στέλεχος επιχείρησης, διαθέτει πολύ περισσότερα τυπικά προσόντα από τον Βρετανό ομόλογό του. Πολλοί από αυτούς έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στο εξωτερικό και έχουν πολύ ευρήτερη θεώρηση των όσων συμβαίνουν στον κόσμο. Κύριο πλεονέκτημα των Ελλήνων είναι όνι έχουν ευχέρεια στις ξένες γλώσσες, κυρίως στα αγγλικά. Αυτό που έχει σημασία για μια Π.Ε., είναι να βρεί υψηλά στελέχη που κατάγονται από τον τόπο, αλλά και με έκθεση σε διεθνές περιβάλλον και πείρα. Τότε τους δίνεται η δυνατότητα να δημιουργούν μια ομάδα managers που θα αντιλαμβάνεται τόσο τα ελληνικά όσο και τα διεθνή θέματα.

Η) Υπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού

Ο Έλληνας εργάτης έχει κακή φήμη στο εξωτερικό. Σε αντίθεση, οι περισσότερες Π.Ε. που βρίσκονται στην Ελλάδα, διακηρύσσουν ότι το εργατικό δυναμικό είναι τόσο καλό όσο και η εταιρία και η διοίκησή της. Δηλαδή, η παραγογικότητα των εργατών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εργοστάσιο και την τεχνογνωσία. Αν το εργοστάσιο είναι απαρχαιωμένο, δεν μπορεί να υπάρχει υψηλή παραγωγικότητα. Με εισαγώμενα εργαλεία και τεχνογνωσία, μπορεί να επιτευχθεί παραγωγικότητα ανάλογη με εκείνη άλλων χωρών.

Τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα των ξένων Π.Ε., σέβονται την προσωπικότητα των Ελλήνων εργατών και υποστηρίζουν ότι οι περισσότεροι εκπαιδευόμενοι γίνονται στη συνέχεια πιστοί συνεργάτες της επιχείρησης.

Τις περισσότερες φορές, οι αποδοχές είναι ανάλογες με την παραγωγικότητα και κάθε άτομο αξιολογείται μα αντικειμενικά κριτήρια τα οποία και γνωρίζει.

Όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις, αυτές βασίζονται στη στενή συνεργασία και ο μισθός καθορίζεται από την ετήσια αξιολόγηση του προσωπικού. Η διετής Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 1991 – 1992 ανάμεσα στη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος και τις εργατικές οργανώσεις είναι μια ενδεική ότι οι εργασιακές σχέσεις στον ιδιωτικό τομέα αρχίζουν να σταθεροποιούνται.

Θ) Η γραφειοκρατία

Ένα άλλο σημείο αναφοράς όλων των ξένων επενδυτών είναι η γραφειοκρατία. Πολλά διευθυντικά στελέχη έχουν σημαντικό πρόβλημα στο να αποφασίσουν ποιοί νόμοι και ποιές διατάξεις ισχύουν για τις εταιρίες τους. Συχνά παραπονούνται για τον δαίδαλο τον οποίο έχουν να αντιμετωπίσουν και τον αριθμό υπουργείων και φορέων που πρέπει να ικανοποιήσουν για να πάρουν διάφορες άδειες. Έτσι επόμενο είναι, παρά τις προσπάθειές τους, οι εταιρίες μερικές φορές να μην γνωρίζουν όπι παρανομούν.

Η σημερινή κυβέρνηση υποστηρίζει ότι μπορεί να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα. Όμως οι επιχειρηματίες εξακολουθούν να παραπονούνται για τον μεγάλο αριθμό των φορέων που μεσολαβούν μέχρι τη χορήγηση μιας άδειας. Επίσης παραπονούνται για τις φορολογικές αρχές και την παλιά τακτική τους να χρειάζονται δέκα χρόνια για να επικυρώσουν τελικά τον έλεγχο των βιβλίων της επιχειρήσεως. Μ'αυτό τον τρόπο όμως δεν βοηθούνται οι επενδύσεις.

Επιπρόσθετα, οι έκτακτοι φόροι επιβάλλουν την αναμόρφωση των επενδυτικών σχεδίων. Έτσι, οι περισσότερες εταιρίες αναγκάζονται να κρατούν ένα ετήσιο απόθεμα τουλάχιστον 7% για απρόβλεπτη φορολογία, γεγονός που δεν αυξάνει την αξιοπιστία του ξένου επενδυτή.

Τέλος, η τρομοκρατία αποτελεί ένα πρόσθετο εμπόδιο για τους ξένους επενδυτές. Πολλές από τις τρομοκρατικές οργανώσεις έχουν βάλλει στο στόχαστρό τους τις ξένες εταιρίες, επετείοντας το αρνητικό κλίμα για προσέλκυση επενδύσεων.

3. ΙΕΡΑΡΧΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΑΞΕ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.

Στην Ελλαδα οι κυριότεροι φορείς ξένων επενδύσεων είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις. Επομένως η έναρξη λειτουργίας των Π.Ε. ενδιαφέρει άμεσα την οικονομία της χώρας μας. Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να ξεχωρίσουμε τα τρία είδη θυγατρικών επιχειρήσεων και τις ιδιαιτερότητές τους.

1ος Τύπος : TRUNCATED MINIATURE REPLICA (T M R)

Πρόκειται για ένα μικρό μέγεθος μητρικής επιχείρησης που σκοπό της έχει την παραγωγή ορισμένων τελικών προϊόντων. Έργο της είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των εισαγωγών και το οποίο το πετυχαίνει επικεντρωνόμενη στην παραγωγή προϊόντων που εξυπηρετούν τις εσωτερικές ανάγκες της εγχώριας αγοράς.

Αυτού του είδους οι θυγατρικές επιχειρήσεις είναι πλήρως ελεγχόμενες από την μητρική. Συνήθως έχουν ένα support laboratory το οποίο λειτουργεί για λόγους adaptation της τεχνολογίας. Είναι ο λιγότερο επιθυμητός τρόπος ανάπτυξης θυγατρικών γιατί δημιουργεί μόνο νέες θέσεις εργασίας χωρίς να βελτιώνει το προϊόν, που δυστυχώς όμως χαρακτηρίζει, σε μεγάλο βαθμό, την Ελλάδα (Παπαναστασίου και Anastasopoulos 1997).

2ος Τύπος : RATIONALISED PRODUCT SUBSIDIARY (R P S)

Αυτός ο τύπος θυγατρικής εξειδικεύεται στην παραγωγή ενδιάμεσων προιόντων , δηλαδή είναι κυρίως προμηθευτής .

Ενδέχεται να μην έχει εργαστήριο έρευνας και τεχνολογίας . Εαν όμως έχει θα είναι support laboratory για λόγους adaptation της τεχνολογίας ή locally integrated laboratory (LIL) για ανάπτυξη και άρα δημιουργία νέων προιόντων.

Κυρίως αυτή η θυγατρική εξάγει προιόντα και αναπτύσσει είτε ενδοεπιχειρησιακό εμπόριο , είτε εμπόριο εκτός του group . Μπορεί το support laboratory να είναι αναβαθμισμένο και να μην παράγει μόνο ενδιάμεσα προιόντα , χαμηλής τεχνολογίας αλλά και πιο εξειδικευμένα προιόντα που χρειάζονται αρκετή τεχνολογία.

3ος Τύπος : WORLD /REGIONAL PRODUCT MANDATE (W P M / R P M)

Αυτός ο τύπος θυγατρικής απευθύνεται είτε σε παγκόσμιες είτε σε ορισμένες περιφεριακές αγορές. Εχει πάρει από τη μητρική το δικαίωμα να παράγει τα δικά της προιόντα . Δεν είναι ανεξέλενκτη αλλά πρόκειται για μικρή τοπική επιχειρηση . Παράγει κυρίως νέα προιόντα , είναι δημιουργητή και συνεπώς υπάρχει οπωσδήποτε R & D αφού χρειάζεται νέα τεχνολογία για τα νέα προιόντα της .

Τις περισσότερες φορές , διαθέτει locally integrated laboratory (LIL) και έχει μεγαλύτερη ελευθερία management και marketing . Εχει κυρίως εξαγωγικό χαρακτήρα και είναι η πιο επιθυμητή μορφή πολυεθνικών και δεν προσέλκυεται μόνο με τα παραδοσιακά κίνητρα πολιτικής.

Από την πιο πάνω ανάλυση γίνεται κατανοητό ότι ο τρίτος τύπος θυγατρικών Π. Ε. είναι και ο πλέον επιθυμητός και το ενδιαφέρον μιας χώρας επικεντρώνεται στη διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών για την προσέλκυσή του.

Το θέμα των παραγόντων που κυρίως συγκινούν τους ξένους επενδυτές και κατά συνέπεια κατευθύνουν τις αποφάσεις τους για επιλογή του τόπου εγκατάστασης έχει απασχολήσει συχνά την διεθνή βιβλιογραφεία. Το βασικό συμπέρασμα από την διεθνή εμπειρία είναι ότι οι αποφάσεις αυτές βασίζονται σε συνδιασμό παραγόντων και όχι σε μεμονομένα χαρακτηριστικά του παριβάλλοντος που κάθε φορά αξιολογείται και ότι οι αποφάσεις είναι αποτέλεσμα μιας σειράς παραγόντων.

Σε πρόσφατη έρευνα της Market and Industry Analysts προέκυψε ότι οι κυριότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τις επιλογές διεθνών επενδυτών είναι :

- Η προσέγγιση στους χρήστες των προϊόντων και οι προοπτικές της τοπικής αγοράς
- Τα φορολογικά ή άλλα χρηματοδοτικά κίνητρα
- Η ποιότητα της υποδομής
- Η διαθεσιμότητα εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Πάνω στο ίδιο θέμα έρευνα ανελήφθει και από το Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμλητήριο το 1992 και επαναλήφθηκε το 1997.

Οι κύριες διαπιστώσεις από τη πρώτη αλλά και από τη δεύτερη έρευνα είναι οι εξής :

-Ο υψηλότερος συντελεστής βαρύτητας αποδίδεται στον παράγοντα προσέγγιση σε άλλες αγορές . Στην αμέσως επόμενη θέση τοποθετείται ο παράγοντας προοπτικές ανάπτυξης τοπικής αγοράς και στην τρίτη θέση , εξατίας της υψηλότατης βαρύτητας που του αποδίδουν οι Αμερικανικές επιχειρήσεις , τοποθετείται ο παράγοντας καλές εργασιακές σχέσεις .

-Οι ξένες επιχειρήσεις που λειτουργούν στην Ελλάδα , αποδίδουν χαμηλή μάλλον βαρύτητα σε θέματα κόστους / διθεσμότητας πρώτων υλών, κόστους τοπικά διαθέσιμων κεφαλαίων , κόστους ενέργειας και κτηρική υποδομή. Οι προηγουμένοι παράγοντες δεν φαίνεται να έχουν βαρύνει αποφασιστικά στην προσέλκυση των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.

-Εκτιμάται ότι η βαρύτητα ορισμένων παραγόντων, στους οποίους δεν αποδώθηκε στο παρελθόν ιδιαίτερα υψηλή βαρύτητα, αυξάνεται . Αυτό ισχύει χαρακτηριστικά για τους παράγοντες διαθεσμότητα επισημονικού δυναμικού και εργασιακές σχέσεις.

Ενδιαφέρον έχουν επίσης τα ευρήματα άλλης πρόσφατης έρευνας της εταιρίας Ruden-Finn τον Οκτώβριο του 1996, σύμφωνα με την οποία τα σχετικά πλέον ελκυστικά στοιχεία της Ελλάδας για τις ξένες επιχειρήσεις και επενδυτές είναι κατά σειρά :

- Το πολιτιστικό περιβάλλον
- Η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας του εθνικού νομίσματος
- Η ευκολία διεθνών μετακινήσεων
- Οι επικοινωνίες
- Οι συνθήκες στέγασης

Αντίθετα τα λιγότερο ελκυστικά στοιχεία είναι :

- Οι ρυθμίσεις για προσλήψεις / απολύσεις
- Οι επιβαρύνσεις για ασφαλιστικές εισφορές
- Το κόστος υγειονομικής περίθαλψης
- Οι σχέσεις με τα εργατικά σωματεία.

Μέσα από όλες αυτές τις έρευνες επισημαίνεται η σοβαρή επίδραση που ασκείται στις αποφάσεις των επενδυτών από την προβολή μιας σειράς παραγόντων – προβλημάτων που γενικά οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν .

Για την πραγματοποίηση της παρούσσας εργασίας , κρίθηκε απαραίτητη η σύσταση ερωτηματολογίου προκειμένου να υπάρχει πιο άμεση πρόσβαση στην ελληνική πραγματικότητα. Γι' αυτό το λόγο , το σχετικό ερωτηματολόγιο που ετοιμάστικε , σταλθήκε σε μεμονομένες επιχειρήσεις κατόπιν επιλογής . Οι επιχειρήσεις που επιλέχθηκαν αποτελούν μέρος του συνόλου των ξένων επειχειρήσεων που λειτουργούν στο Ελληνικό χώρο και έχουν πραγματοποίησει τις περισσότερες επενδύσεις όσον αφορά τον όγκο .

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τις επιχειρήσεις που στάλθηκε το ερωτηματολόγιο , μόνο το 20 % ήταν θυγατρικές Αμερικανικών επειχηρήσεων ,και το υπόλοιπο 60 % ήταν Ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

Επίσης , το 28 % των ερωτηθέντων επιχειρήσεων επρόκειτο για θυγατρικές επιχειρήσεις που παράγουν είδη τροφίμων και ποτών . Το 4 % αντιπροσωπεύονταν από επιχειρήσεις παραγωγής πετρελαιοειδών , όπως επίσης με ίδια αναλογία ερωτήθηκαν επιχειρήσεις παραγωγής προιόντων ξύλου. Το ίδιο ποσοστό , 4 %, επιχειρήσεων παραγωγής χημικών και μη μεταλλικών προιόντων ,ερωτήθηκε . Το 32 % των επιχειρήσεων που πήραν μέρος στην έρευνα , αποτελούσαν θυγατρικές που παράγουν φάρμακα , καλλυντικά και απορυπαντικά. Τέλος , το 16 % παράγει ηλεκτρονικά είδη και οικιακές συσκευές, ενώ το υπόλοιπο 8 % παράγει διάφορα προιόντα.

Όσον αφορά το έτος εγκατάστασης και έναρξης λειτουργίας τους στο Ελλαδικό χώρο , το 48 % των ερωτηθέντων επιχειρήσεων ίδρυσαν θυγατρική επιχείρηση στον Ελληνικό χώρο μεταξύ των ετών 1960 και 1970 . Το άλλο 36 % των επιχειρήσεων άρχισαν να λειτουργούν μέσα στη δεκαετία 1970 και 1980 . Τέλος το υπόλοιπο 16 % μοιράζεται εξ'ίσου στις επιχειρήσεις με αρχή λειτουργίας τους είτε μεταξύ του 1950 και 1960 , είτε μεταξύ του 1980 και 1990.

Αρα είμαστε σε θέση να προχωρήσουμε σε ένα συνοπτικό συμπέρασμα που υποστηρίζει ότι το νομοθετικό πλαίσιο που ίσχυε κατά την περίοδο 1960 – 1970, ευνόησε σε μεγάλο βαθμό τις επενδύσεις μεγάλου όγκου. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν πρέπει να ερμηνεύσουμε αυτή την έξαρση των επενδύσεων μόνο από την πλευρά της νομοθεσίας. Το ότι η Ελλάδα διέθεται έναν αυξημένο όγκο φθηνής εργατικής δύναμης τον καιρό εκείνο , είναι επίσης ένας σημαντικός λόγος που προσέλκυσε τους ξένους επενδυτές. Αν προσπαθήσουμε να το συνδέσουμε και με το ότι παραπάνω αναφέραμε , μόνο το 16 % ήταν επενδύσεις παραγωγής προιόντων έντασης κεφαλαίου, όπως εκείνες παραγωγής ηλεκτρικών ειδών και οικιακών συσκευών. Άρα αποτελούσαν πλειονότητα οι επενδύσεις εντάσεως εργασίας για την περίοδο 1960 –1970 . Φυσικό άρα είναι να αναμένεται ότι οι περισσότερες θυγατρικές που πρωτολειτούργησαν τότε ήταν του τύπου TMR και παράγουν μέχρι σήμερα ορισμένα τελικά προιόντα κατόπιν έγκρισης τους από την μητρική επιχείρηση .Όμως , όπως πρωείπαμε , αυτός ο τύπος πολυεθνικής είναι ο λιγότερο επιθυμητός λόγο του ότι δεν δημιουργεί νέα προιόντα παρά μόνο νέες θέσεις εργασίας.

Παιρνώντας στο θέμα των συνολικών πωλήσεων που πραγματοποιούν οι Π.Ε., που πήραν μέρος στην έρευνα , , τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό , παρατηρούμε ότι το 52 % έχουν όγκο πωλήσεων μέχρι 20 εκατ. . Το 28 % έχει πωλήσεις μέχρι 50 εκατ. , ενώ το υπόλοιπο 20 % ξεπαρνά το προηγούμενο ποσό .

Ταυτόχρονα πρέπει να τονιστεί ότι από την ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων που είχαμε για τις επιχειρήσεις που ερωτήθηκαν, το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών εξάγει έως 10 % από την συνολικά παραγώμενη ποσότητα . Με άλλα λόγια ,καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα προιόντα που παράγουν οι Π.Ε. στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο προορίζονται για εγχώρια κατανάλωση . Έτσι δικαιολογείται και προηγούμενος

ισχυρισμός ότι η πλειονότητα των προιόντων στοχεύει στο να καλύψει τις ντοπίες καταναλωτικές ανάγκες της αγοράς , και σε μεγάλο βαθμό τείνουν στο να μειώσουν τις εισαγωγές παρόμοιων προιόντων . Άρα οι επενδύσεις τους δεν ανήκουν στην κατηγορία των επενδύσεων εξαγωγικού προσανατολισμού , αφού μόνο το 20 % των επιχειρήσεων εξάγει πάνω από το 20 % της παραγωγής που πραγματοποιεί στην Ελλάδα . Έτσι , το υπόλοιπο 30 % , εξάγει μεταξύ 10 – 20 % των προιόντων του.

Ένα άλλο στοιχείο που μελετήθηκε , ήταν ο αριθμός των υπαλλήλων που κάθε μια Π.Ε. απασχολεί . Σε ποσοστά , το 40 % έχει έως 300 υπαλλήλους , το 12 % ως 100 , το 28 % ως 500 και το υπόλοιπο 18 % ως 1000 , ενώ μονάχα το 2 % έχει περισσότερους από 1000 υπαλλήλους . Επομένως οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν δεν στόχευαν στην εκμετάλλευση του εργατικού δυναμικού τις χώρας , αφού το μέγεθος του εγχώριου πληθυσμού που βρίσκει εργασία σ' αυτές τις Π.Ε. , δεν είναι αρκετά αξιοσημείωτο.

Παιρνώντας τώρα στο θέμα των απαντήσεων που πήραμε , μπορούμε να κάνουμε μια ιεράρχιση και κατηγοριποίηση των τύπων θυγατρικών που αποτελούν και θα αποτελέσουν στο μέλλον οι ξένες επιχειρήσεις που έχουν πραγματοποιήσει τις μεγαλύτερες επενδύσεις στην Ελλάδα . Επίσης πήραμε στοιχεία για το ποιά είναι κατά τη γνώμη τους τα κυριότερα κίνητρα – αντικίνητρα πραγματοποίησης ΑΞΕ στην Ελλάδα , τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον . Τέλος , πήραμε πληροφορίες για την πιθανότερη γεωγραφική τοποθέτηση των νέων επενδύσεων που θα πραγματοποιήσουν.

Δυστηχώς , από τις 26 Π.Ε. που ερωτήθηκαν μόνο 7 απαντήσεις λάβαμε . Αν και οι 7 απαντήσεις που πήραμε δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για γενικεύσεις , αποτελούν όμως σήγουρα μια πρώτη προσέγγιση του θέματος κάτω από το πρόσιμα των κριτηρίων και των κατηγοριών που αναφέρθηκαν σε προηγούμενα τμήματα.

Στον κίνακα 4 που ακολουθεί υπάρχει μια λεπτομερής παρουσίαση των Π.Ε. που πήραν μέρος στην έρευνα . Από δεξιά αρχίζουμε με την επωνυμία της επιχείρησης , η εθνικότητα της μητρικής , ο τομέας παραγωγής που ανήκει , η ημερομηνία εναρξης λειτουργίας της στην Ελλάδα , το σύνολο των πωλήσεων , το ποσοστό των εξαγωγών επι των πωλήσεων και τέλος ο αριθμός των εργαζομένων που απασχολεί η κάθε επιχείρηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΔΕΙΓΜΑ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΣ

NAME	HOME	SECTOR	DATEST	SALES	EXPORTS	EMPLOYS
ΔΕΛΤΑ	ΒΕΛΓΙΚΗ	FOOD	1968	62991059	-	1800-2000
SHELL	ΑΙΓΑΙΚΗ	PETR.	1975	6298534	-	95
LEGRAND	ΓΑΛΛΙΚΗ	EL. EQ.	1974	3304927	3%	65
COLGATE	ΗΠΑ	M-C-D	1962	24194807	10%	313
PALMOLIVE		M-C-D	1990	4936995	4%	150
BENKISER		M-C-D	1971	24007153	-	430
GLAXO	ΑΙΓΑΙΚΗ	M-C-D	1972	21537897	-	330
&WELLCOME		M-C-D	1970	15156810	-	315
JOHNSON	ΗΠΑ	M-C-D	1960	65680465	3%	900
&JOHNSON		M-C-D	1987	9383423	1%	300
ANELOR	ΓΑΛΛΙΚΗ	M-C-D	1973	14291106	30%	760
LEVER	ΗΠΑ	M-C-D	1964	330754074	25%	350
KRAFT	ΗΠΑ	FOOD	1968	8481843	1%	280
CHIPITA	ΗΠΑ	FOOD	1955	8765729	1%	309
SIEMENS	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	EL. EQ.	1951	20542382	11%	198
KNORR	ΕΛΒΕΤΙΚΗ	FOOD	1962	6757544	20%	440
HOECHST	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	CHEMICAL	1964	7124642	-	280
BRISTOL	ΑΙΓΑΙΚΗ	M-C-D	1974	2804476	15%	80
MYERS		M-C-D	1976	19455573	55%	890
ΦΙΛΚΕΡΑΜ	ΑΙΓΑΙΚΗ	V. PROD.	1962	16360775	5%	45
-JOHNSON		V. PROD.	1969	31712088	25%	1
AEG	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	EL. EQ.	1962	112056147	5%	1097
STIBEL	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	EL. EQ.	1969	10595847	8%	2000
ELTRON		EL. EQ.	1973	28365331	15%	253
BIOΛΕΞ-BIC	ΓΑΛΛΙΚΗ	V. PROD.	1973	10595847	8%	413
TASTY	ΗΠΑ	FOOD	1965	10595847	15%	
FOODS		FOOD				
SHELMAN	ΕΛΒΕΤΙΚΗ	WOOD PROD.	1973	10595847	8%	
Ε. ΕΤΑΙΡΙΑ	ΗΠΑ	FOOD	1969	10595847	15%	
ΕΜΦΥΑΛΩΣ		FOOD				
ΗΣ		FOOD				
ΜΟΛΑΙΑΚ	ΣΟΥΗΔΙΑ	PAPER PROD.	1973	10595847	8%	
Ε		PAPER PROD.				
HELLAS	ΗΠΑ	FOOD	1965	10595847	15%	
CAN		FOOD				

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, έδειξαν ότι σήμερα οι περισσότερες ξένες επιχειρήσεις παράγουν τελικά ώριμα προιόντα ικανοποίησης των εγχώριων καταναλωτικών αναγκών, που υπάρχουν πάνω από πέντε χρόνια στην παραγωγική

αλυσίδα της επιχείρησης . Άρα η πλεονότητα των ξένων θυγατρικών επιχειρήσεων είναι του τύπου Truncated Miniature Replica (TMR), που όμως δεν αποτελεί και τον πλέον επιθημιτό τρόπο ανάπτυξης θυγατρικών , διότι δεν δημιουργεί νέα καινοτομικά προϊόντα, παρά μόνο νέες θέσεις εργασίας . Μικρότερος όγκος θυγατρικών εκπροσωπεί τον τύπο World / Regional Product Mandate (WPM / RPM) , που αποτελεί και τον πλέον επιθυμητό τύπο θυγατρικής επιχείρησης , αφού επικεντρώνεται στην παραγωγή καινοτομικών προϊόντων για την ικανοποίηση εγχώριων και εξαγωγικών καταναλωτικών αναγκών , που υπάρχουν λιγότερο από πέντε χρόνια στην παραγωγική αλυσίδα της επιχείρησης . Τέλος μειονότητα αποτελεί για τη χώρα μας ο τύπος Rationalised Product Subsidiary (RPS) , που παράγει ενδιάμεσα προϊόντα για την εσωτερική και εξωτερική αγορά .

Επίσης , στην ερώτηση για το που στοχεύει η τρέχουσα παραγωγή της θυγατρικής επιχείρησης η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε ότι η κάλυψη των αναγκών της εγχώριας αγοράς είναι ο πλέον βασικός στόχος . Άλλος πιθανός προορισμός της παραγωγής είναι οι εξαγωγές στη Δυτική Ευρώπη , τα Βαλκάνια , και την Ανατολική Ευρώπη . Σίγουρα όμως οι εξαγωγές αποτελούν τη δεύτερη επιλογή των ξένων πολυεθνικών . Άρα οι υπάρχουσες επενδύσεις υπάγονται στην κατηγορία των επενδύσεων ορθολογικού τύπου και στόχο τους έχουν την εκμετάλλευση οικονομιών κλίμακος , παράγοντας τμήματα προϊόντων μέσω της κάθετης ολοκλήρωσης της παραγωγής .

Όσον αφορά τα παρόντα κίνητρα – αντικίνητρα πραγματοποίησης ΑΞΕ στην Ελλάδα, σημειώνεται ότι το παρόν νομοθετικό πλαίσιο αποτελεί σημαντικότατο κίνητρο επενδύσεων .

Το φθηνό εργατικό δυναμικό , επίσης είναι σημαντικό κίνητρο για την πλειοψηφία , ενώ υπήρξαν και επιχειρήσεις που το θεώρησαν και μικρότερης σημασίας παράγοντα .

Η ύπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού θεωρήθηκε επίσης σημαντικό όπως επίσης και η ύπαρξη επιστημονικού δυναμικού ,και managers .

Για το θέμα της γραφειοκρατίας πήραμε αντιφατικές απαντήσεις . Μερικοί τη θεωρούν αντικίνητρο , ενώ οι υπόλοιποι αδιάφορο παράγοντα . Σε κάθε περίπτωση όμως η πλειοψηφία υποστήριζε ότι αποτελεί αρνητικό παράγοντα , ιδιαίτερα με τον τρόπο που λειτουργεί σήμερα στον ελλαδικό χώρο .

Από ότι φαίνεται , το παρόν φορολογικό σύστημα θεωρήθηκε σημαντικό κίνητρο για την πλειοψηφία , για τη μειωψηφία αντικίνητρο , ενώ σε μεμονομένες περιπτώσεις αποτελεί σχεδόν αδιάφορο παράγοντα .

Στον τομέα της υποδομής , οι απόψεις ισόποσα του αποδίδουν μικρή , μεγαλύτερη και καθόλου σημαντικότητα , γεγονός που δικαιολογείται αν σκεφτούμε τις ιδιαιτερότητες παραγωγής και διάθεσης κάθε προϊόντος .

Η δανειοληπτική ικανότητα που παρέχει η χώρα μας χαρακτηρίζεται από την πλειοψηφία ως ζήτημα που έχει λιγότερη βαρύτητα .

Αναφερόμενοι στον παράγοντα γεωγραφική θέση , το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων επιχειρήσεων , απάντησε ότι τον θεωρεί λιγότερο σημαντικό παράγοντα και δεν θεωρήθηκε για τις παρουσίες επενδύσεις το βασικότερο κίνητρο πραγματοποίησης τους .

Αντίθετα σχεδόν όλες συμφώνησαν ότι η πρόσβαση σε πρώτες ύλες αποτελεί κύριο μέλημα των επιχειρήσεων και διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό και τη γεωγραφική τους τοποθέτηση . Άρα οι παρούσες επενδύσεις στην περιοχή της Αθήνας αλλά και στην περιφέρεια , ανήκουν και στην κατηγορία των επενδύσεων εκμετάλλευσης φυσικών πόρων .

Σχεδόν ομόφωνα οι ξένες επιχειρήσεις διατύπωσαν το ενδιαφέρον τους για την κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας και εξέφρασαν και τις επιφυλάξεις τους για το μέλλον της μέσα από τις απαντήσεις τους για επέκταση των προυπαρχόντων επενδύσεων . Με άλλα λόγια άφησαν να φανεί ότι μια πιθανή αύξηση του πληθωρισμού ή του δημόσιου ελλείματος θα επέφερε αρνητικές συνέπειες στις επενδύσεις από το εξωτερικό .

Όσο για τις εργασιακές σχέσεις και τον τρόπο που διαμορφώνονται στην Ελλάδα , οι ξένες επιχειρήσεις τις θεωρούν αντικίνητρο και εκφράζουν την δυσαρέσκιά τους με τον τρόπο που οργανώνονται τα συνδικάτα .

Ομοφώνως απάντησαν ότι η ύπαρξη και συνεργασία με πανεπιστημιακά και ερευνητικά κέντρα δεν τους απασχολεί προς το παρόν . Από ότι θα δούμε η σημαντικότητα αυτού του παράγοντα διαρκώς αυξάνεται λόγο της νέας τάξης πραγμάτων και των απαιτήσεων της σύγχρονης κοινωνίας . Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι η χώρα μας έχει ανάγκη από επιχειρήσεις που να παράγουν νέα καινοτομικά αγαθά που θα προκύπτουν μέσα από έρευνα και επιθυμεί τη λειτουργία τέτοιου τύπου θυγατρικών επιχειρήσεων που από ότι φαίνεται σπανίζουν σήμερα .

Ταυτόχρονα , θεωρείται σημαντικό κίνητρο για επενδύσεις , την ύπαρξη ανταγωνιστικών επιχειρήσεων . Το γεγονός αυτό προδίδει ότι προτιμάται ο ανταγωνισμός για την πραγματοποίηση επενδύσεων διότι προδίδει με σαφές τρόπο το ότι υπάρχει καταναλωτικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο προϊόν και άρα παρά το αναγκαστικό μοίρασμα της αγοραστικής δύναμης , κέρδη θα πραγματοποιηθούν .

Τέλος , απότι φάνηκε δεν δόθηκε και μεγάλη σημασία στο ενδεχόμενο ύπαρξης δικτύου προμηθευτών και άρα δεν θεωρείται από αυτούς και ιδιαίτερα ενδιαφέρον κίνητρο για να προχορήσουν σε επενδύσεις στο εσωτερικό μιας χώρας , γεγονός που μας οδηγεί στη σκέψη ότι βασίζονται στις δικές τους δυνάμεις για προμήθεια των πρώτων υλών , απαραίτητων για την κατασκευή των προϊόντων τους . Όμως το γεγονός αυτό με κανένα τρόπο δεν αμφισβητεί προηγουμένο συμπέρασμά μας που θέλει την Ελλάδα χώρα που χαρακτηρίζεται από επενδύσεις που στόχο τους έχουν την εκμετάλλευση των φυσικών της πόρων , απλά κάνει μια παρατήρηση ότι οι εγχώριοι πόροι μπορούν να φθάνουν στην παραγωγική μονάδα μέσα από ενα δίκτυο που θα οργανώσει η Π.Ε. με την άφιξή της .

Σ' αυτό το σημείο αξίζει πάλι να τονιστε ότι όλες οι παραπάνω απαντήσεις αναφέρονται στη σημαντικότητα των διαφόρων κινήτρων – αντικινήτρων για τις προυπάρχουσες επενδύσεις . Για τις πιθανές επενδύσεις κάθε επιχείρησης στο μέλλον κάναμε πάλι τις ίδιες ερωτήσεις και πήραμε σε μεγάλο βαθμό διαφοροποιημένες απαντήσεις .

Πιο συγκεκριμένα , στο μέλλον , το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο φαίνεται να παίζει το ρόλο σημαντικότατου κινήτρου για την πραγματοποίηση επενδύσεων .

Το φθηνό εργατικό δυναμικό που έχει σταθερά μειωθεί τα τελευταία χρόνια , αρχίζει να αποτελεί εμπόδιο αν όχι αντικίνητρο για τις επενδυτικές βλέψεις άλλων χωρών .

Δεδομένης αυτής της μείωσης ίσως στραφούν οι νέες επενδύσεις σε εκμετάλλευση άλλων εγχώριων χαρακτηριστικών που διαθέτει η χώρα μας, όπως το καλά καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό. Κατά αυτό τον τρόπο θα ευνούθει η προσέλκυση θυγατρικών τύπου WPM / RPM, που ενδιαφέρει άμεσα τη χώρα μας.

Απ' ότι απαντήσεις δόθηκαν μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι οι ξένοι επενδυτές βασίζονται στην ύπαρξη εξειδικευμένου ελληνικού εργατικού δυναμικού, το οποίο θα αποτελέσει και το κύριο μέρος του δυναμικού της επέκτασης της επιχείρησης.

Το ίδιο πιστεύεται και για την ύπαρξη επιστημονικού δυναμικού και ικανών managers, γεγονός που σαν χώρα μας τόνωσε το θηικό, κάνοντας αντιληπτό ότι έχει περάσει στους ξένους το μήνημα ότι οι έλληνες επιστήμονες και managers, δεν υστερούν σε τίποτα από τους ξένους συναδέρφους τους.

Όπως ήταν αναμενόμενο ο διευρημένος και αργός τρόπος λειτουργίας της γραφειοκρατίας αποτελεί για την πληροφορία το σηματικότερο αντικίνητρο για επέκταση ή νέες επενδύσεις. Αυτό πρέπει να προβληματίσει και να εναισθητοποιήσει τα επενδυτικά προγράμματα κάθε κυβέρνησης και να προχωρήσει σε πρόγραμμα παροχής διευκολύσεων σε κάθε ξένη επιχείρηση που πρόκειται να επενδύσει.

Οσον αφορά το παρόν φορολογικό σύστημα, φαίνεται να μην αποτελεί ιδιαίτερο εμπόδιο. Αντίθετα από πολλές επιχειρήσεις χαρακτηρίστηκε και ως κίνητρο για νέες επενδύσεις.

Μη αναμενόμενη απάντηση μας δόθηκε από τις ξένες επιχειρήσεις που διατηρούν θυγατρικές στον Ελληνικό χώρο σχετικά με το θέμα της υποδομής. Σχεδόν όλες την κατατάσουν στους αδιάφορους παράγοντες, ένω καμμία δεν τη θεωρεί αντικίνητρο, γεγονός που μας φανερώνει ότι η κατάσταση της Ελληνικής υποδομής ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στις ξένες απαιτήσεις.

Για την δανειοληπτική δυνατότητα που παρέχουν τα Ελληνικά χρηματοπιστωτικά ίδρυμα φαίνεται οι ξένοι επενδυτές να μην ενδιαφέρονται. Συμπερασματικά λοιπόν, δεν τους απασχολούν τα υψηλά επιτόκια δανεισμού γιατί πιθανότατα βασίζονται σε δικά τους κεφάλαια.

Σίγουρα όμως η πλεονεκτηκότατη γεωγραφική θέση της Ελλάδας έλκει τους ξένους επενδυτές και τους παρακινεί να επεκταθούν αφού η είσοδος σε άλλες αγορές είναι επικερδής και με σχετικά ταχύτατη προσπέλαση, υπό την προυπόθεση ανάπτυξης παραγωγικών μονάδων στη Ελλάδα. Με αυτό τον τρόπο οι παραγώμενες ποσότητες που δεν μπορούν να καταναλωθούν εγχωρίως, θα μπορούν με μικρό μεταφορικό κόστος να διοχετευθούν σε αγορές γειτονικών χωρών. Ετσι λύνεται και το πρόβλημα που πιθανότατα απασχολεί τους ξένους επενδυτές και σχετίζεται με το μικρό μέγεθος της Ελληνικής αγοράς.

Και πάλι στο θέμα της πρόσβασης σε πρώτες ύλες, όμως αντίθετα με ότι απαντήθηκε στις σχετικές ερωτήσεις για τις παρούσσες επενδύσεις, φαίνεται να μην είναι το πρωταρχικό για τους ξένους επενδυτές. Άρα οι επενδύσεις που αναμένονται στον Ελλαδικό χώρο φαίνεται ότι δεν θα ανήκουν στην κατηγορία των επενδύσεων εκμετάλλευσης φυσικών πόρων.

Η κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας και πάλι παίζει καθοριστικό ρόλο. Ετσι εναπόκειται στα χέρια κάθε κυβέρνησης να βοηθάει το επενδυτικό κλίμα μέσω της μείωσης του πληθωρισμού, του δημόσιου ελλείματος και χρέους.

Για τις μελλοντικές επενδύσεις, φαίνεται ότι οι εργασιακές σχέσεις και ο τρόπος που οργανώνονται εγχωρίως αποτελεί σημαντικότατο αντικίνητρο και ως επί το πλείστον οι επιχειρήσεις του εξωτερικού διατυπώνουν επιφυλακτικότητα για το θέμα αυτό. Μια τέτοια εξέλιξη των πραγμάτων ήταν αναμενόμενη αν λάβουμε υπ'όψιν τις συχνές απεργιακές κινητοποιήσεις που στην κυριολεξία καθυλώνουν σε χαμηλό ποσοστό την παραγωγικότητα της χώρας μας.

Το ίδιο μειωμένο ενδιφέρον παρατηρείται και για την ύπαρξη και συνεργασία με τα εγχώρια πανεπιστημιακά και ερευνητικά κέντρα της χώρας μας. Το προηγούμενο γεγονός μας φέρνει στην δυσμενή θέση να προβλέπουμε ότι στα επενδυτικά προγράμματα των ξένων Π.Ε. δεν συμπεριλαμβάνεται η ιδρυση θυγατρικών επιχειρήσεων που θα παράγουν νέα καινοτομικά προϊόντα.

Ομοίως για τις μελλοντικές όπως και για τις παρούσσες επενδύσεις, η ύπαρξη ανταγωνιστικών επιχειρήσεων φαίνεται να μην ενοχλεί την είσοδο νέων επενδυτών – παραγωγών. Όπως προαναφέρθηκε η ύπαρξη ανταγωνιστών εξασφαλίζει στους ξένους ήδη ανοικτό πεδίο ζήτησης του προιόντος τους, το οποίο καταναλωτικό κοινό θα το κερδίσουν βασιζόμενοι σε ποιοτικά και κοστολογικά χαρακτηριστικά.

Τέλος, σε αντίθεση με πριν, η παράμετρος δίκτυο προμηθευτών παίζει σημαντικότατο ρόλο και καθορίζει την πορεία των μελλοντικών επενδύσεων.

Ατυχώς, το μέγεθος των απαντήσεων που μας δόθηκαν δεν μας αφήνει το περιθώριο να προβούμε σε αδιάσιστα συμπεράσματα για το τι πρόκειται να επακολουθήσει στο μέλλον στην Ελλάδα στον τομέα των επενδύσεων. Προχορώντας όμως με πολλές γενικεύσεις αντιλαμβανόμαστε ότι οι επενδύσεις που αναμένονται θα ανήκουν πιθανότατα στις κατηγορίες των επενδύσεων υποκατάστασης εισαγωγών και ορθολογικού τύπου με βασικό στόχο την εξασφάλιση οικονομιών κλίμακος και εκμετάλλευσή τους από την μητρική εταιρία. Άρα αυτό που θα προσδώσουν οι καινούργιες επενδύσεις στην Ελλάδα είναι: Πρώτον νέες θέσεις εργασίας και Δεύτερον αύξηση της παραγωγής ήδη υπαρχόντων προιόντων.

Τα παραπάνω αποτελέσματα επιβαιναόνται και από τις προτυπήσεις των ξένων επενδυτών για πραγματοποίηση κυρίως εξαγορών και συγχωνεύσεων με τις προυπάρχουσες επιχειρήσεις που θα δραστηριοποιηθούν στην παραγωγή τελικών ώριμων προιόντων και όχι νέων καινοτομικών. Τέλος δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και τη διάθεση πολλών Π.Ε. να παραμείνουν προμηθεύτριες εταιρίες τμημάτων προιόντων της παραγωγικής αλυσίδας. Το καλά καταρτισμένο, επομένως, δυναμικό που διαθέτουμε φαίνεται ότι θα παραμείνει ανεκμετάλλευτο τα προσεχή χρόνια, χώρις αυτό να αποτελεί τον κανόνα λόγο του μικρού μέγεθους του δεήματος. Άρα οι περισσότερες θυγατρικές που θα λειτουργήσουν ως το τέλος της δεκαετία θα είναι του τύπου TMR και RPS ενώ εμείς σε αντίθεση θα προτιμούσαμε πολύ περισσότερο τον τύπο WPM / RPM που έχει κύριο στόχο την παραγωγή κανονοτομικών προιόντων που προορίζονται για εξαγωγές σε χώρες με εισοδηματική ελαστικότητα αυξημένη.

Κλείνοντας, πρέπει να τονίσουμε με βεβαιότητα ότι η πλειοψηφία των απαντηθέντων ερωτηματολογίων τοποθετεί γεωγραφικά τον χώρο πραγματοποίησης των νέων επενδύσεων στην περιφέρεια των μεγάλων αστικών κέντρων (Αθήνα, Θεσ/νίκη,

Πάτρα) . Αυτό πρέπει να δώσει ένανσμα στις κυβερνήσεις για μεγαλύτερες προσπάθειες στα προγράμματα αποαστικοποίησης , δεδομένου ότι η παρούσσα κατάσταση θα οδηγήσει μαθηματικά στην ερήμωση της Ελληνικής υπαίθρου και στην ασφικτική συγκέντρωση γύρω από τις μεγαλουπόλεις .

5. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΞΕΝΗΣ ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι προοπτικές οι οποίες διαμορφώνονται για ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα , θα σχολιαστούν εξετάζοντας διαδοχικά τις εξής παραμέτρους :

- Α) Διατήρηση της ελκυστικότητας της χώρας , σύγκριση με ΑΞΕ σε άλλες χώρες
- Β) Λόγοι εγκατάστασης ξένων επιχειρήσεων στην Ελλάδα
- Γ) Χώρες πιθανής προέλευσης επενδυτών
- Δ) Τρόποι πραγματοποίησης ΑΞΕ
- Ε) Σχετική ελαστικότητα διαφόρων τομέων / κλάδων της Ελληνικής οικονομίας

Απαντήσεις στα παραπάνω κρίσιμα ερωτήματα μπορούν να αντληθούν από τα ευρήματα του ερωτηματολογίου σε δείγμα αντιπροσωπευτικών επιχειρήσεων όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα . Ειδικότερα :

Πρώτο : Σε σχέση με την 10ετία του 1980 , η Ελλάδα φαίνεται να μην έχει διαφοροποιηθεί ουσιαστικά όσον αφορά την ελκυστικότητά της για τους ξένους επενδυτές . Όμως η Ελλάδα υστερεί και πάλι από άποψη ελκυστικότητας , σε σχέση με άλλα Νότια κράτη - μέλη της Ε.Ε , όπως η Πορτογαλία , η Ισπανία , αλλά και σε σχέση με άλλες γειτονικές χώρες . Αν συγκρίνουμε τις επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Πορτογαλία σε σχέση με την Ελλάδα μέχρι πρόσφατα , παρατηρούμε ότι οι ξένες επενδύσεις εγχώρια αυξήθηκαν την πενταετία 1986 - 1990 από 0,75 % σε 1,35 % του Ακαθάριστου Εθνική Προϊόντος (ΑΕΠ) , ενώ την ίδια περίοδο στην Πορτογαλία ο ρυθμός αύξησης από 0,6 % σε 3,7 % . Το 1990 τα επιχειρηματικά κεφάλαια που εισήλθαν στην Ελλάδα έφθασαν συνολικά τα \$ 900 εκατ . ενώ την ίδια περίοδο στην Πορτογαλία υπερέβησαν τα \$ 2 δις . Οι Ευρωπαϊκές επενδύσεις στην Πορτογαλία αυξήθηκαν ταυτόχρονα από 57 % σε 73 % , ενώ στην Ελλάδα το ποσοστό μειώθηκε από 32 % σε 27 % σύμφωνα με επίσημα στοιχεία που εξέδωσε η Τράπεζα της Ελλάδος . Γιατί γίνεται αυτή η σύγκριση ; Γιατί οι δυο χώρες έχουν περίπου τον ίδιο πληθυσμό και σε γενικές γραμμές , παρόμοια οικονομία . Το ΑΕΠ ήταν το 1990 στην ελλάδα \$ 66,9 δις , ενώ στην πορτογαλία \$ 59,8 δις . Όμως το 1988 η Πορτογαλία ξεπέρασε την Ελλάδα στην αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ με κριτήριο την αγοραστική δύναμη , αφήνοντάς την συραγό στην οικονομική κλίμακα της Ε.Ε . Αυτή η οικονομική πρόοδος της Πορτογαλίας μπορεί να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό στην ικανότητα να προσελκύει το ξένο κεφάλαιο . Η Λισσαβώνα διοχέτευσε τους πόρους της από τα Ταμεία Περιφερειακής Ανάπτυξης της κοινότητας σε έργα βελτίωσης

της υποδομής . Το ύψος των ημερομισθίων βρίσκεται περίπου στα 2/3 του μέσου όρου της Ευρώπης . Μεγάλη έμφαση δίνεται στην επαγγελματική κατάρτηση και συγχρόνως οι απεργίες δεν είναι συχνό φαινόμενο.

Δεύτερο : Οι κυριότεροι λόγοι εγκατάστασης ξένων επιχειρήσεων στην Ελλάδα , θα είναι η προώθηση των προιόντων στην Εναία Ευρωπαϊκή αγορά και ακολουθούν οι προοπτικές της εγχώριας ζήτησης αλλά και οι προοπτικές αξιοποίησης των ευκαιριών σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης .

Ειδικά στο σημείο αυτό ο χρόνος που μεσολάβησε μεταξύ των δύο ερευνών του Ελληνοαμερικανικού Επιμελητηρίου (1991 – 1997) ο οποίος αποτέλεσε και ουσιαστική περίοδο ανακατατάξεων στις αγορές της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης , φαίνεται ότι μετακίνησε σημαντικά το βάρος των εκτιμήσεων των διεθνών επιχειρήσεων υπέρ της ελκυστικότητας της Ελλάδας ως πλατφόρμα προώθησης προιόντων και υπηρεσιών σε χώρες Βαλκανικές και Παραευξείνιες .

Τρίτο : Η πιθανότερη πηγή προέλευσης ξένων επενδύσεων θα είναι κράτη της Ε.Ε. σύμφωνα με τις τάσεις οι οποίες έχουν ήδη διαμορφωθεί και σταθεροποιηθεί ήδη από την προηγούμενη δεκαετία . Μέσα από τον Πίνακα 4 που ακολουθεί μπορούμε να δούμε σε ποσοστά τα μερίδια των χωρών που πραγματοποίησαν ΑΞΕ στην Ελληνική Βιομηχανία , γιά τα ενδεικτικά έτη 1970, 1975 και 1988 .

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Μερίδια Χωρών Στις ΑΞΕ Στην Ελληνική Βιομηχανία (%)

Χώρες Προέλευσης Κεφαλάριων	1970	1975	1988
ΗΠΑ	47,8	34,1	13,5
ΕΟΚ (9)	45,3	41,8	71,5
Γαλλία	25,9	16,7	27,7
Γερμανία	6,5	11,5	17,9
Ιταλία	6,6	6,4	5,2
Βέλγιο	0,4	0,3	2,7
Ολλανδία	3,3	3,6	10,6
Μεγάλη Βρετανία	3,0	3,3	6,3
Ελβετία	3,2	7,8	6,7

Τέταρτο : Οι εξαγωρές επιχειρήσεων ή οι συμμετοχές πλειοψηφίας , εκτιμάται ότι θα είναι ο συνηθέστερος τρόπος υλοποίησης ξένων επενδύσεων . Σε αντίθεση η προοπτική για συμμετοχή σε υφιστάμενες επιχειρήσεις , αντιμετοπίζεται με έντονη επιφυλακτικότητα . Τέλος ,

Πέμπτο Η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων (ξένων και αμιγώς Ελληνικών) συμφωνεί ότι οι ελκυστικότερες ευκαιρίες επενδύσεων θα εντοπιστούν στον τομέα των υπηρεσιών . Μεταξύ δε των διαφόρων τύπων υπηρεσιών οι προτιμήσεις φαίνεται να προσανατολίζονται στον τουρισμό και με σημαντική απόσταση σε αλυσίδες εμπορικών καταστημάτων , σε πολυκαταστήματα και σε ανάπτυξη ή εκμετάλλευση ακινήτων και γής.

Είναι φανερό ότι οι διαπιστώσεις αυτές επιβεβαιώνουν τις τάσεις που έχουν διαμορφωθεί και τεκμηριώνουν την σαφή στροφή του ενδιαφέροντος των ξένων προς τις υπηρεσίες. Βέβαια η στροφή αυτή δεν σχετίζεται και δεν θα μπορούσε να συνδεθεί με τυχόν προτιμήσεις της εθνικής βιομηχανικής πολιτικής . Αντίθετα , επηρεάζεται από τις σχετικές αποδόσεις κεφαλαίου στους επιμέρους τομείς , θέμα στο οποίο για σειρά ετών ο τομέας υπηρεσιών αποδεικνύεται ότι υπερέχει .

Η λογική των παραπάνω προβλέψεων , όσον αφορά τις ευρωπαϊκές αγορές είναι ότι από χώρες εκτός Ε.Ε. , προκειμένου να αποφύγουν τις δυσμενείς συνέπειες για τα προιόντα τους από πιθανή αναβίωση προστατευτισμού στην Ευρώπη , θα επιλέξουν να δημιουργήσουν παραγωγική βάση στο εσωτερικό της και επομένως , μεταξύ των άλλων επιλογών , υποψίφια χώρα προσανατολισμού των επενδύσεων θα είναι και η Ελλάδα.

Η θέση της Ελλάδας στην περιφέρεια της Ε.Ε και το σχετικά ελκυστικό ,όπως διαπιστώθηκε μέσα από το ερωτηματολόγιο , φορολογικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο που διατηρείται , το θεσμικό καθεστώς για επενδύσεις παράλληλα με τις βελτιώσεις που προβλέπεται να προκύψουν στη γενικότερη υποδομή από τις επενδύσεις που πρόκειται να υλοποιηθούν στο πλαίσιο του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 1995 -99 , συμβάλλουν οπωσδήποτε στη διατήρηση κάποιων στοιχείων ελκυστικότητας . Οι εναλλακτικές επιλογές για τους ξένους επενδυτές υπάρχουν και σύμφωνα με τις εκτιμήσεις πολλών , ενισχύονται . Η γεωγραφική θέση της Πορτογαλίας και της Ισπανίας τους προσφέρει οπωσδήποτε συγκριτικό πλεονέκτημα , ενώ η ειδική σχέση Αμερικανικών επιχειρήσεων με την Ιρλανδία της εξασφαλίζει και αυτής ισχυρά στοιχεία προσέλκυσης επενδυτών . Οι εντάξεις νέων μελών στην Ε.Ε στο άμεσο ή κοντινό μάλλον (Σουηδία , Αυστρία , Ελβετία) , δεν άλλοιωνει τις παραπάνω ισορροπίες γιατί όλες χαρακτηρίζονται ως χώρες « υψηλού κόστους » . Αντίθετα ισχυρός προβλέπεται ότι θα είναι ο ανταγωνισμός από τα ειδικά πλεονεκτήματα που προσφέρονται για επενδύσεις στην πρώην Ανατολική Γερμανία όπου το υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού και βέβαια οι ειδικές συνθήκες προνομιακής πρόσβασης στην Γερμανική αγορά και τις αγορές των υπόλοιπων κρατών – μελών της Ε.Ε. , εκτιμάται ότι αποτελούν σημαντικά στοιχεία προσέλκυσης ξένων επενδύσεων

Επιπλέον , σχετικά με τον χώρο της Ανατολικής Ευρώπης και το πως είναι δυνατό να συνδεθεί η ελκυστικότητα της Ελλάδας για ξένες επενδύσεις με τις εκεί εξελήξεις , οι εκτιμήσεις αναγκαστικά περιέχουν σημαντικά στοιχεία αφεβαιώτητας , αφού η πολιτική και οικονομική κατάσταση είναι ακόμα ιδιαίτερα ρευστή.

Τέλος , ένα άλλο εν εξελίξει φαινόμενο το οποίο εκτιμάται ότι και αυτό θα έχει επιπτώσεις και στην ελκυστικότητα της Ελλάδας , για επενδυτές ευρωπαϊκής αλλά και Αμερικανικής προέλευσης ,είναι η προοπτική σταθεροποίησης της πολιτικοστρατιωτικής κατάστασης στη Μέση Ανατολή και η αντίστοιχη εμφάνιση σημαντικών ευκαιριών επενδύσεων , με τη στήριξη και σημαντικού όγκου κεφαλαίων διεθνούς βοήθειας.

6. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗΣ ΑΞΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Οι προτάσεις που γενικά προβάλλονται για το θέμα της προσέλκυσης ξένων επενδυτών αφορούν την άσκηση γενικής οικονομικής πολιτικής, αλλά και πιο εξειδικευμένες παρεμβάσεις. Υπενθυμίζουμε ότι κατά την επισήμανση και ιεράρχηση προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ξένες Π.Ε. που λειτουργούν στην Ελλάδα τονίστηκε η διαπίστωση ότι τα προβλήματα εκέντα αποτελούν στην ουσία «προβλήματα κάθε επιχείρησης» Ελληνικής ή ξένης. Επαλέον, η προσέλκυση ξένων επιχειρήσεων μπορεί πολύ αποτελεσματικά να επιδιωχθεί μέσω πιστικής πολιτικής βελτίωσης του περιβάλλοντος για όλες τις επιχειρήσεις, δεδομένου ότι οι εξελήξεις στο περιβάλλον αποτελούν αντικείμενο μεθοδικής παρακολούθησης και αξιολόγησης από κάθε σοβαρά ενδιαφερόμενο ξένο επενδυτή. Με τη λογική αυτή, η ιεράρχηση των κατευθύνσεων προς τις οποίες η πολιτική είναι σκόπιμο να προσανατολιστεί είναι οι εξής:

- (●) Βελτίωση των τηλεπικοινωνιών
- (●) Αποτελεσματικότερη Μακροοικονομική πολιτική (πληθωρισμός, δημόσιο έλλειμα κτλ.)
- (●) Βελτίωση του επιπέδου στελεχών στις δημόσιες υπηρεσίες και τέλος
- (●) Ανάγκη οργάνωσης ειδικής υπηρεσίας για τη συνολική εξυπηρέτηση ξένων επενδυτών.

Η ανάγκη δημιουργίας μιας τέτοιας υπηρεσίας έχει συχνά τονιστεί, μετά τη διαπίστωση της αρνητικής επίπτωσης στις εισροές ξένων κεφαλαίων από την απουσία συγκεκριμένων μηχανισμών εντοπισμού, καλλιέργειας του πιθανού ενδιαφέροντος διεθνών επενδυτών για την Ελλάδα και εξυπηρέτησης των επενδυτικών τους σχεδίων. Διάφορες προσπάθειες έχουν γίνει (κυρίως από τις υπηρεσίες του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας) χωρίς να αποδώσουν τα αναμενόμενα. Νέα προσπάθεια οργάνωσης τέτοιας υπηρεσίας εκφράστηκε στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Βιομηχανίας για την περίοδο 1994 – 1999 και τελικά οδήγησε στη δημιουργία του Ελληνικού Κέντρου Επενδύσεων (Ελ. Κ. Ε), το οποίο άρχισε πρόσφατα να λειτουργεί παρουσιάζοντας μάλιστα και τα πρώτα δείγματα επιτυχιών.

Στο σημείο αυτό σκόπιμο θα ήταν να αναφερθούμε στις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες θα μπορούσε να αποδώσει μια σρτατηγική προσέλκυσης επιλεγμένων επενδύσεων και επενδυτών. Δεδομένου ότι η ροή ξένων άμεσων επενδύσεων είναι επακόλουθο μάλλον παρά αίτιο ευνοιών οικονομικών επιδόσεων μιας χώρας, έχει διαπιστωθεί ότι η προσέλκυσή τους εξαρτάται από την προσφορά των τύπων εκείνων συντελεστών παραγωγής που κάθε επενδυτής θεωρεί ως κύριους παράγοντες που θα καθορίσουν την ανταγωνιστικότητα της επένδυσης. Προκύπτει κατά συνέπεια ότι η προσέλκυση συγκεκριμένων τύπων ξένων επενδύσεων στην χώρα δεν είναι δυνατό να αποδώσει παρά μόνο στο βαθμό που έχει προηγηθεί και αποδώσει πολιτική διεύρυνσης της προσφοράς και αναβάθμισης της ανταγωνιστικότητας των κατάλληλων κάθε φορά συντελεστών

παραγωγής και ανταγωνιστικότητας . Με το σκεπτικό αυτό , εκτιμάται ότι τα στοιχεία των οποίων η ανταγωνιστικότητα μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ήδη σε αξιοπρεπές επίπεδο και ότι με σχετικό χαμηλό κόστος μπορεί να τονωθεί περισσότερο , είναι στην περίπτωση της Ελλάδας τα εξής :

- Πρώτες ύλες του γεωργικού τομέα
- Φυσικό περιβάλλον
- Ανθρώπινο δυναμικό
- Γεωγραφική θέση

Κατά συνέπεια , κατευθύνσεις προς πιθανή «στόχευση » της προσπάθειας προσέγγυσης επενδυτών από το εξωτερικό με προοπτικές επιτυχίας μπορούν να είναι κυρίως :

- Επενδύσεις αξιοποίησης γεωργικών πρώτων υλών και προώθησης επώνυμων μεταποιημένων προϊόντων
- Επενδύσεις υψηλών προδιαγραφών στον τουριστικό τομέα
- Επενδύσεις σε τομείς υψηλής τεχνολογίας , με αυξημένες απαιτήσεις σε εισροές επιστημονικού δυναμικού (επενδύσεις «έντασης γνώσης »)
- Επενδύσεις με προσανατολισμό τις αγορές των Βαλκανίων και της Μεσογείου

Σε όλες τις περιπτώσεις , προτίμηση θα πρέπει να εκφράζεται για ξένες επενδύσεις που συνεργάζονται με Ελληνικές επιχειρήσεις και προκαλούν συνεργασίες με προυπάρχουσες δραστηριότητες . Οι συνεργασίες της μορφής αυτής , μεγιστοποιούν τη μεταφορά άνλων πόρων προς τις ελληνικές επιχειρήσεις και την εν δυνάμει αυτοδυναμία τους σε περιπτώσεις αποχώρησης ή απόσχησης των ξένων εταίρων . Ταυτόχρονα , διευκολύνεται η διάχυση ευνοικών αποτελεσμάτων σε δορυφορικές / υπεργολαβικές επιχειρήσεις .

Περνώντας στο θέμα των μεγάλων έργων, που αναμένεται να ξεκινήσουν και να ολοκληρωθούν στα επόμενα χρόνια υπάρχει άμεση σύνδεση του με την επενδυτική ελκυστικότητα της χώρας μας . Αναλυτικότερα υπολογίζεται ότι 10 δις δραχμές θα επενδυθούν στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα , μέσω του δευτέρου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής . Περίπου τα μισά από αυτά θα διοχετευθούν για τα μεγάλα δημόσια έργα .

Συγκεκριμένα έχει ήδη ξεκινήσει ένα πρόγραμμα κόστους 71 δις δραχμών για τη βελτίωση της σιδηροδρομικής σύνδεσης Αθήνας - Θεσσαλονίκης και σχεδιάζει να δαπανήσει άλλα 26 δις δραχμές σε άλλες σιδηροδρομικές γραμμές ως το τέλος της δεκαετίας . Επίσης έχει ανατεθεί μελέτη για την επέκταση της σιδηροδρομικής συνδέσεως μέχρι την Ηγουμενίτσα και τη σιδηροδρομική σύνδεση με την Αλβανία . Περίπου 600 δις δραχμές προορίζονται για την επέκταση του τηλεφωνικού δικτύου με 1,5 εκατομμύριο νέες γραμμές και βελτιωμένα ψηφιακά κέντρα και άλλα 38 δις δραχμές στη κινητή τηλεφωνία . Ταυτόχρονα το εθνικό οδικό δίκτυο αναβαθμίζεται με επεμβάσεις που θα επιτρέπουν στα βαριά οχήματα να παρακάμπτουν την Αθήνα και με μια γέφυρα που θα συνδέει τις δύο πλευρές του Κορυνθιακού κόλπου καθώς και τη ζεύξη Ακτιου - Πρέβεζας , θα βελτιωθεί η οδική πρόσβαση στα λιμάνια της Πάτρας και

της Ηγουμενίτσας από κάθε σημείο της ηπειρωτικής Ελλάδας . Επίσης βρίσκεται υπό κατασκευή το νέο διεθνές αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος » , προϋπολογισμού 283 δις δραχμών στα Σπάτα . Το μετρό της Αθήνας καθημερινά επεκτείνεται με προβλεπόμενο κόστος 290 δις δραχμές , ενώ έχουν ξεκινήσει προκαταρκτικές εργασίες και για το μετρό στη Θεσσαλονίκη . Ακόμα η μεταφορά του φυσικού αερίου στην Ελλάδα και η θέση σε λειτουργία του συστήματος διανομής από τη Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ) έχουν ήδη δρομολογηθεί . Τέλος ένα άλλο σοβαρό ζήτημα που απασχολεί το Υπουργεί Εθνικής Οικονομίας , είναι η ύδρευση και αποχέτευση του πληθυσμού της χώρας . Συμφωνα με εκτιμήση μόνο το 70 % των ελλήνων έχει ικανοποιητικό πόσιμο νερό (σε ποσότητα και ποιότητα) και μόνο το 50 % του πληθυσμού έχει ικανοποιητικό αποχετευτικό σύστημα . Η κατάσταση γίνεται ιδιαίτερα δύσκολη σε περιόδους τουριστικής έξαρσης . Για όλους αυτούς τους λόγους , η Εταιρία Ύδρευσης και Αποχέτευσης της Αθήνας , μαζί με την ανάλογη της θεσσαλονίκης , συνεργάζονται μαζί με την κυβέρνηση προκειμένου να συντονίσουν την παροχή αυτών των υπηρεσιών ζωτικής σημασίας , μέχρι το τέλος της δεκαετίας .

Συνολικά οι επενδύσεις για όλα τα δημόσια έργα αναμένεται να δημιουργήσουν 100.000 νέες θέσεις εργασίας και να προστεθουν 0.9 ποσοστιαίες μονάδες ετησίως στον ρυθμό ανάπτυξης . Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η επόμενη πενταετία θα είναι αποφασιστική . Αν το κράτος εφαρμόσει πρόχειρα το πρόγραμμα εξυγίανσης της Ελληνικής υποδομής , η χώρα θα παραμείνει αποκομμένη όχι μόνο γεωγραφικά αλλά επίσης πολιτικά και κοινωνικά . Το πρόσφατο γεγονός της ανάλυψης των ολυμπιακών αγώνων του 2004 κάνει πιο πιθανή την πραγματοποίηση όλων αυτών των μεγαλόπνων έργων υποδομής .

Εδώ αξίζει να επισυμανθεί ότι η επιτυχία της κυβερνητικής πολιτικής προς τις ΑΞΕ , συναρτάται με την αποτελεσματικότητα της διοίκησης ως προς την εφαρμογή και την παρακολούθηση των πολιτικών αυτών . Άρα είναι γεγονός ότι η έλλειψη ενός κεντρικά συντονισμένου μηχανισμού διαχείρησης των επενδυτικών σχεδίων μπορεί να προκαλέσει :

A) Σύγχρηση στους υποψήφιους επενδυτές , καθώς λαμβάνουν πληροφορίες από διάφορα τμήματα της γραφειοκρατίας τα οποία δεν έχουν συντονισμένους στόχους και μέσα πολιτικής , πχ. η επιδίωξη του Υπουργίου Εργασίας για προσέλκυση επενδύσεων σε περιοχές υψηλής ανεργίας , να μην υποστηρίζεται από την πολιτική του Υπουργείου Μεταφορών ως προς τη δημιουργία της αναγκαίας υποδομής επικοινωνιών . Ή ακόμα η πολιτική προσέλκυσης δραστηριοτήτων έντασης εργασίας να αντιβαίνει στην πολιτική ενίσχυσης της εγχώριας ανταγωνιστικότητας μέσω της προώθησης καινοτομιών .

B) Η διάσπαση στόχων και μέσων που προκαλείται μπορεί να ενισχύσει δομικές ανεπάρκειες στο βαθμό που ένα υπουργείο θα προσπαθεί να αντιμετωπίσει τα πιθανά αρνητικά αποτελέσματα πάνω στην πολιτική του από τις ενέργειες άλλου υπουργείου . Επίσης είναι μάλλον δύσκολο να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των αποσπασματικών πολιτικών .

Οι συνήθεις στρατηγικές για την αντιμετώπιση του προβλήματος είναι δύο ειδών . Πρώτον , η ενοποίηση του σχεδιασμού και της εφαρμογής της πολιτικής ως προς τις

Π.Ε. υπό την αρμοδιότητα μιας ενιαίας μονάδας λήψης αποφάσεων. Δεύτερον, η ορθολογικοποίηση της δράσης των διαφόρων υπουργείων με τον καθορισμό μιας ομάδας κριτηρίων με βάση την οποία θα αξιολογηθούν οι προτεινόμενες επενδύσεις.

Αν και εμπειρικά δεν έχει επιβεβαιωθεί, είναι γεγονός ότι οι χώρες των οποίων οι κυβερνήσεις προωθούν πολιτικές ενίσχυσης της λειτουργίας της αγοράς, αναδιάρθρωσης και αναβάθμισης του υλικού και ανθρώπινου κεφαλαίου, και μείωσης του κόστους του επιχειρείν, έχουν τον υψηλότερο βαθμό αύξησης των εισροών ΑΞΕ αλλά και τη εγχώριας επένδυσης (World Bank 1991). Επίσης η εισαγωγή τεχνολογίας από τις θυγατρικές των Π.Ε. αυξάνεται καθώς αίρονται οι απαιτήσεις απόδοσης.

7. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ελλάδα γνώρισε μια έξαρση των εξωτερικών επενδύσεων τα τελευταία πέντε χρόνια αλλά κυρίως στην ελαφρά βιομηχανία, το εμπόριο και τις υπηρεσίες. Η εντύπωση που έχουν οι ξένοι επενδυτές είναι ότι οι Ελληνες δεν ενδιαφέρονται για «βρώμικη» βαριά βιομηχανία, προτιμώντας να την αφήσουν για της αναπτυσσόμενες χώρες. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σήμερα στις «καθαρές» μονάδες μεσαίου μεγέθους και στις υπηρεσίες. Αυτό δεν είναι κακό, αν μπορέσει να υπάρξει συντονισμός της ανάπτυξης. Ένα μεγάλο πρόβλημα όμως στην Ελλάδα είναι η έλλειψη καθετοποίησεως της παραγωγής ενδιάμεσων προϊόντων. Πολλές βιομηχανίες χρειάζονται σημαντικές εισροές πρώτων υλών, αλλά και ανταλλακτικών. Με δεδομένη την τάση των Π.Ε. να πηγαίνουν προς την Ιβηρική, γεννάται το ερώτημα αν οι ρυθμοί αναπτύξεως των επενδύσεων θα μπορέσουν να διατηρηθούν τα επόμενα χρόνια.

Θέτοντας όλους αυτούς τους προβληματισμούς ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις του γενικού διευθυντή του Ελληνοαμερικανικού Εμπορικού επιμελητηρίου, κ. Συμεών Τσομώκου σε συνέντευξή του στο περιοδικό «Αγορά» (1992). «Οι ξένοι επενδυτές πηγαίνουν όπου υπάρχει οικονομική ανάπτυξη. Ως χώρα, δεν είχαμε ποτέ μια μακροπρόθεσμη στρατηγική σταθεροποίησεως της οικονομίας και προσέλκυσης ξένων επενδύσεων. Κάθε κυβέρνηση αλλάζει την πολιτική και τους κανόνες. Αυτό το θέμα είναι εθνικό». Συνεχίζει τονίζοντας, «Πρέπει να ετοιμαστεί ένα τριετές – πενταετές πρόγραμμα που θα εντοπίσει τις ανάγκες κατά τομέα, θα εξαλείψει και θα προωθήσει ενεργητικά τη συνεργασία ανάμεσα σε Ελληνικές και ξένες εταιρίες. Δεν θέλουμε «ζεστό χρήμα», χρειαζόμαστε join ventures και συμφωνίες licencing που θα οδηγήσουν στην μεταβίβαση τεχνολογίας και στην ανάπτυξη προϊόντων όχι μονάχα για την τοπική αγορά, αλλά και για εξαγωγές». Τελειώνοντας καταλήγει, «χρειαζόμαστε ένα γραφείο που θα υποδέχεται τις διεθνείς ξένες εταιρίες, στελεχωμένο με τεχνοκράτες που θα δίνουν τεκμηριωμένες πληροφορίες. Πάνω απ' όλα χρειαζόμαστε στρατηγική».

Σ' αυτά τα λόγια αξίζει να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία και βάρος. Σε κάθε περίπτωση οι ξένες επενδύσεις θα βοηθήσουν την Ελληνική οικονομία να ξεπεράσει τα υπάρχοντα προβλήματα και να την ενδυναμώσουν ώστε να γίνει ικανή να συμπορεύεται με εκείνες των εταιρών. Αναμφισβήτητα η έλευση των Π.Ε. θα παίξει σημαντικό επικουρικό ρόλο και άρα πρέπει να εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες για διαμόφωση στρατηγικής

προσέλκυσής τους. Η πρόκληση που χαράσει το πρόγραμμα σύγκλισης για μια ενιαία Ευρώπη κάνει την Ελλάδα να προχωρήσει με βήμα γοργό προς την κατεύθυνση εξυγίανσης των οικονομικών της προβλημάτων. Σήμερα, είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε με σιγουριά ότι ο δρόμος αυτός περνά μέσα από τις επενδύσεις!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Dunning , J., 1993a , Multinational enterprises and the global economy , (Addison – Wesley, Reading)
2. Kyrkilis, D., 1986 The economic determinants of foreign direct investment in Greek manufacturing, 1963-1986 : Adynaamic approach, Rh.D thesis, (University of Manchester).
3. OECD,1991, Measures affecting direct investment in OECD countries (OECD , Paris)
4. Papanastasiou, M. and R. Pearce , 1990, Host country characteristics and the sourcing behavior of UK manufactory, Discussion papers in international investment and business studies, No 140 , (University of Reading) .
5. Pearce, R., 1990, Overseas production and exporting performance : some further investigation , Discussion papers in international investment and business, No 135 (University of Reading).
6. Porter, M., 1990 ,The competitive advantage of nations, (The Free Press, New York)
7. UNCTC, 1991, Government policies and foreign direct investment , (UN, New York).
8. Word Bank, 1991, Word development report , (Oxford : Oxford University Press) .
9. ΚΕΠΕ : Ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα ,1986.
10. ΚΕΠΕ : Διαρθρωτικές Πολιτικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, (Παρατηρητήριο 1995).
11. Γιαννίτσης Τάσος, Η Δυναμική των σχέσεων εξειδίκευσης μεταξύ Ελλάδας-Ισπανίας-Πορτογαλίας-Τουρκίας και Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα τη Δεκαετία 1980 ,EKEM , 1992 .
12. Ε.Λ.Κ.Ε., ONE STOP SHOP Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων και Διεθνούς Επιχειρηματικής Συνεργασίας, Αθήνα , 1994.
13. Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο , Ξένες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, 1992.
14. Ruder Finn , European Business Climate Survey, New York , 1996.
15. ΑΓΟΡΑ , (Διάφορα τεύχη).
16. Βιομηχανική Επιθεώρηση , (Διάφορα τεύχη).

